

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

РОСОХА ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

Допускається до захисту:
к. філол. н., доцент, в. о. завідувача
кафедри романо-германської
філології та зарубіжної літератури
Олена БІЛЕЦЬКА

(підпис)

«__» _____ 20__ р.

ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.043 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – німецька»

Освітня програма «Німецька та друга іноземна мови та літератури
(переклад включно)»

Магістерська робота

Науковий керівник:
Манакін Володимир Миколайович
д.філол.н., професор,
професор кафедри романо-германської
філології та зарубіжної літератури

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ЕКТС/за національною
шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Росоха О.В. Переклад власних назв у художній літературі.

Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Освітня програма Німецька та друга іноземна мови та літератури (переклад включно).
Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. – 93 с.

Магістерську роботу присвячено дослідженню особливостей перекладу власних назв у художній літературі на матеріалі німецькомовної книги В. Херрндорфа «Чік» та україномовної книги Сергія Жадана «Депеш Мод». Матеріал дослідження обраний методом суцільної вибірки з вищезазначених книг. Обсяг вибірки становить 154 лексичні одиниці.

Актуальність обраної теми зумовлена з одного боку, наростаючим дослідницьким інтересом до ономастичного простору різних країн, а з іншого – відсутністю комплексного системного дослідження їхнього перекладу в мовній паралелі: українська – німецька – англійська мови. У праці висвітлено поняття оніму, а також визначено їх способи перекладу в україномовному, німецькомовному та англомовному текстах, зокрема: транскрипція, транслітерація, калькування, транспозиція та аналогова заміна. На основі зіставного методу було проаналізовано власні назви та їх переклад українською / німецькою / англійською мовами.

Ключові слова: власна назва, переклад, художня література, структурно-семантичні особливості, іменник.

SUMMARY

Rosokha O.V. Translation of proper names in fiction. Speciality 035 Philology. Specialization 035.043 Germanic Languages and Literatures (including translation), the first is German. Educational Programme German and the second foreign language and literature (including translation). Vasyl' Stus Donetsk National University, 2022. – 93 p.

The Master's research paper is devoted to the study of the peculiarities of the translation of proper names in fiction on the material of V. Herrndorf's German-

language book “Tschick” and Serhii Zhadan's Ukrainian-language book “Depeche Mode”. The empiric material of the research was selected by continuous sampling from the above-mentioned books. The sample size comprises 154 lexical units.

The relevance of the chosen topic is caused, on the one hand, by the growing research interest in the onomastic space of different countries, and on the other hand, by the lack of a comprehensive systematic study of their translation in the linguistic parallel: Ukrainian – German – English. The paper highlights the concept of proper names, as well as defines their translation methods in Ukrainian, German and English texts, in particular: transcription, transliteration, calquing, transposition, and analogue replacement. Based on the comparative method, proper names and their translation into Ukrainian / German / English are analysed.

Keywords: proper name, translation, fiction, structural and semantic features, noun.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ	8
1.1 Загальна характеристика власних назв	8
1.2 Класифікація власних назв.....	16
1.3 Особливості власних назв	22
1.4 Способи перекладу власних назв	25
Висновки до Розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ	
ВОЛЬФГАНГА ХЕРРНДОРФА «ЧІК»	40
2.1. Класифікація власних назв у романі «Чік»	40
2.2. Особливості перекладу власних назв у романі українською мовою	48
2.3. Особливості перекладу власних назв у романі англійською мовою	52
Висновки до Розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ	
СЕРГІЯ ЖАДАНА «ДЕПЕШ МОД»	59
3.1 Аналіз вживання власних назв у романі «Депеш Мод».	59
3.2. Особливості перекладу власних назв у романі німецькою мовою	69
3.3. Особливості перекладу власних назв у романі англійською мовою	76
Висновки до Розділу 3	83
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	87
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ПРАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	93

ВСТУП

У пропонованій роботі розглядаються власні назви у сучасній художній літературі на матеріалі німецькомовного роману В. Херрндорфа «Чік» та україномовного романі С. В. Жадана «Депеш Мод», напр.:

нім.: Maik Klingenberg, Andrej Tschichatschow, Isa;

укр.: Харків, Макаров, Роберт.

Дослідженням власних назв з лексико-семантичної точки зору займалися Сингаївська, Суперанська, Ніконов. З іншого ракурсу у ключі етимології власні назви досліджувались Железняк, Вербич, Курушина. Особливостям перекладу власних назв, присвячені роботи Кликової, Влахова, Желуденко. Отже, особливостям власних назв, їхній класифікації та способам їхнього перекладу присвячена низка праць, що свідчить про постійний дослідницький інтерес до цього питання.

Таким чином, **актуальність** роботи зумовлена, з одного боку, зростаючим дослідницьким інтересом до ономастичного простору різних країн, а з іншого – відсутністю комплексного системного дослідження їхнього перекладу в мовній паралелі: німецька – українська мови.

Роль власних назв у системі мови спрямована на виявлення та називання певного об'єкту, його обговорення, передачу додаткової інформації, висловлення почуття та особистого ставлення та оцінки об'єкту.

Оніми – це лише іменники або слова, що вживаються за їх значенням (субстантивовані прикметники, числівники, дієслівні форми тощо, а також словосполучення та предикативні конструкції). Власні назви – це вторинні, генетично похідні апелятивні мовні одиниці, які з'являються лише тоді, коли у денотат має загальне найменування.

Головною ознакою власних назв заведено вважати те, що вони є індивідуальними. Іншою особливістю, що вирізняє власні назви, є взаємозв'язок із поняттям: власні назви охоплюють всю інформацію, яка відома мовцю, про свої позначувані предмети, а тому пов'язані з поняттям хіба

що тією мірою, якою вони відзначають різновид об'єктів, до яких належать їх позначувані предмети.

Питання перекладу власних назв важливо досліджувати тому, що при перекладі відтворюється специфіка концепції, закодована в іноземній власній назві, з лексичним багатством мови перекладу. У художній літературі вони стають своєрідними «ключами» для розкриття художньої ідеї автора та часто виконують роль лаконічних характеристик.

Об'єктом дослідження є власні назви у сучасній художній німецько- та україномовній літературі на матеріалі романів В. Херрндорфа «Чік» та С. В. Жадана «Депеш Мод».

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості власних назв, а також способи їхнього перекладу.

Матеріалом дослідження слугували 65 власних назв, що зустрілись у романі В. Херрндорфа «Чік» та 94 власні назви, що зустрілись у романі С. В. Жадана «Депеш Мод», а також способи їхнього перекладу.

Мета дипломної роботи полягає в дослідженні особливостей перекладу власних назв в мовній паралелі: німецька – англійська – українська мови.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути загальну характеристику власних назв;
- надати опис та класифікацію власних назв;
- розглянути різницю між власними та загальними назвами;
- охарактеризувати способи перекладу власних назв;
- проаналізувати вживання власних назв у романах «Чік» та «Депеш Мод»;
- визначити особливості перекладу власних назв у романі.

Мета та завдання, окреслені в роботі, а також специфіка об'єкта дослідження зумовили використання таких **методів та прийомів** лінгвістичного аналізу: *зіставний метод*, що уможливорює висвітлення спільних і відмінних ознак у перекладі досліджуваних одиниць в обох мовах; *кількісний аналіз* – для виявлення наявності / відсутності, продуктивності /

частотності певних типів власних назв та їх перекладу у кожній мові; *контекстуально-інтерпретаційний метод* для визначення функційного навантаження засобів реалізації цілей в німецькому мовному дискурсі; *компонентний метод* посприяв опису лексичної семантики аналізованих одиниць; *описовий метод*, що є підґрунтям для комплексної презентації результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено в доповіді на Всеукраїнській науковій студентській конференції «Зіставне вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур» (ДонНУ, Вінниця, 2022 р.).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладено у 2 публікаціях: 1 стаття Віснику студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса та у 1 матеріалі доповіді на студентській науковій конференції.

Структура та обсяг роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Вона складається зі вступу, 3 розділів, що поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (80 найменувань). Загальний обсяг курсової роботи становить 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ

1.1 Загальна характеристика власних назв

Власні назви – це великий мовний пласт у лексиці, особливістю якого є лінгвістична основа. Наука, яка займається вивченням власних назв називається ономастика. До нього також входять літературознавчий, етнографічний, соціологічний, історичний та географічний компоненти, що допомагають мовознавцю розрізняти особливості іменованих об'єктів. Власні назви існують з давніх часів і широко використовуються до сьогодні.

Імена служать орієнтирами у просторі та часі. Використання екзотичних чи міфологічних назв у художніх текстах є переконливим стилістичним прийомом. Офіційне іменування людини в суспільстві багато в чому залежить від традицій мовленнєвого етикету [14].

Ім'я, як правило, має свою антропологічну систему або модель: певний порядок розташування антропонімів, а так само загальних імен для позначення ступеня споріднення, етнічної приналежності, звань, чинів, назв роду занять.

Саме тому, під поняттям «власні назви» (оніми або апелятиви) прийнято розуміти іменники, що виражають індивідуальну назву одного предмета, явища, поняття з ряду однотипних.

Вивченням власних назв займається наука ономастика. Різноманітність та кількість власних імен робить дослідження складними та важливими завданнями для розуміння людського суспільства. Ономастикони склалися історично і, власне кажучи, ілюструють концепцію різних сфер життя народів і людей [19, с. 78-79].

Ономастика виникла як прикладна наука, необхідна історикам, географам, етнографам, літературознавцям і не виходила за рамки «допоміжної наукової дисципліни», поки нею займалися представники цих спеціальностей. Коли до вивчення даної науки підключилися лінгвісти, які принесли з собою методи структурного і семантичного аналізу, ономастика

виділилася в самостійну дисципліну, що аналізує лінгвістичний матеріал лінгвістичними методами.

Оскільки ономастика виникла «на стику» наук, вона відрізняється надзвичайною комплексністю предмета дослідження. У ономастиці домінує лінгвістичний компонент, тому що кожне ім'я – це слово, що розвивається за законами мови, та інформація кожного імені видобувається за допомогою лінгвістичних засобів.

Специфіка предмета ономастики полягає в тому, що лінгвістичний в своїй основі, він включає також етнографічний, історичний, географічний, соціологічний і літературознавчий компоненти, які допомагають лінгвістові виділяти специфіку іменованих об'єктів і традиції, пов'язані з їх ім'ям [16, с. 35-37].

Крім того, в ономастичних дослідженнях використовуються дані археології, історії матеріальної і духовної культури, біології, теології, філософії, логіки, психології і тому подібне. Все це виводить ономастику за рамки однієї лише лінгвістики і надає самостійність комплексу складових її компонентів.

Власні назви привернули до себе увагу вже старогрецьких, давньогрецьких і давньоримських учених. Як особливий клас слів вони були виділені стоїками (зокрема, Хрисіппа), однак і пізніше – в епоху Відродження, в новий час (Т. Гоббс, Дж. Локк, Г. Лейбніц), протягом усього XIX століття (Дж. С. Мілль, Х. Джозеф та інші) тривала дискусія про них, під час якої було висловлено чимало як однозначних (прийнятих багатьма вченими), так і абсолютно протилежних суджень.

Найважчим завданням виявилось визначити своєрідність значення власної назви [6, с. 200].

У минулому столітті ця проблема сприймалася не стільки як лінгвістична, скільки як логічна, тому її дослідниками були переважно логіки і філософи.

Багато зусиль її вирішенню присвятив великий англійський логік Джон Стюарт Мілль (1806-1873). Він дійшов висновку, що власні назви не мають значення, вони – своєрідні ярлики, або мітки (на кшталт хрестика), що допомагають пізнавати предмети і відрізняти їх один від одного. Із назвою-міткою не зв'язується характеристика названої речі, вона не «конотує» (не позначає, не описує її), а лише «денотує», або називає її. «Власні назви нічого не конотують і, навіть не мають значення». Логічно розвиваючи свою думку про слова-мітки та слова, здатні характеризувати (конотувати), Мілль припускав, що «конотуючі назви з'явилися після власних».

Інший англійський логік Х. Джозеф, не погоджуючись з Міллем, який відмовляв власним назвам в семантиці, висловлював прямо протилежну думку: він не тільки допускав наявність у власної назви значення, але наполягав, що «власна назва містить навіть більше значення, ніж загальна», наприклад у фразі «Палінур за бортом» (супутник Енея) у порівнянні з виразом «Людина за бортом!» [44, с. 56].

У XX ст. логічну концепцію власних назв розвивав знаменитий англійський логік і філософ Бертран Рассел (1872-1970). На його думку, все те, що позначається в просторі або часі власними назвами, цілком може бути позначено за допомогою системи координат, причому позначено точніше, науковіше. Але для повсякденного, певною мірою «примітивного» спілкування зручніше використовувати власні назви, цим і виправдано їх існування в мові.

Важливою віхою у вивченні власних назв була праця англійського лінгвіста Алана Гардінера «Теорія власних назв» (1954). Цікава думка Гардінера про «втілені» та «невтілені» власні назви. Втілені, або «тілесні», – це назви, прикріплені до певних осіб, місцевостей і тому подібне, напр.: *Вільям Шекспір*, *річка Темза*. Невтілені, або «безтілесні», – це ті ж самі слова-імена, але які розглядаються поза зв'язком з конкретними особами або топооб'єктами

(Вільям як особисте ім'я взагалі, наприклад в словнику англійських антропонімів) [6, с. 201-202].

Щодо власних назв німецького мовного дискурсу, то варто зазначити, що величезна кількість антропонімів, таких як, наприклад, *Peter* 'Пітер', *Johannes* 'Йоганн', *Paul* 'Пауль', *Christian* 'Крістіан', *Martin* 'Мартін' та ін. є запозиченими, і прийшли багато століть тому з різних джерел, наприклад, з міфології стародавніх греків і римлян, або з Біблії. В наш час запозичення власних назв відбувається постійно, і в значній мірі цей процес відповідає моді [4, с. 6].

Саме тому, із чисто німецькими іменами *Wolfgang* 'Вольфганг', *Ingeborg* 'Інгеборг', *Friedrich* 'Фрідріх', існує низка запозичень з англійської мови: *Ben* 'Бен', *Tim* 'Тім', *Henry* 'Генрі', *Chris* 'Кріс', *Mike* 'Майк', *Andrew* 'Ендрю', *Tom* 'Том', *Thomas* 'Томас'; з французької: *Nicole* 'Ніколь', *Dominic* 'Домінік', *Pierre* 'П'єр', *Beatrice* 'Беатриса'; зі скандинавських мов: *Björn* 'Бйорн', *Brit* 'Брит', *Kerstin* 'Керстін'; з іспанської: *Bianca* 'Б'янка', *Ramona* 'Рамона', *Manuela* 'Мануела', *Mario* 'Маріо', *Enrico* 'Енріко', *Sylvio* 'Сільвіо'; зі слов'янських мов: *Jana* 'Яна', *Katja* 'Катя', *Natascha* 'Наташа' [32, с. 104].

Крім того, багато з німецьких антропонімів сьогодні не використовуються. Це такі імена, як *Gotthilf*, *Leberecht*, *Fürchtegott*, *Gottlieb*, *Friedolin* та ін., котрі практично зникли з вживання. Мода на деякі імена мінлива, тому такі імена, як *Thomas*, *Matthias*, *Barbara*, *Regina*, *Ute*, *Volker*, то з'являються, то зникають.

Також у німецькій мові є імена, вживання яких наразі є просто неможливими, тому що застаріли або отримали інше (загальне) значення, а їх носії можуть бути об'єктами глузування. Так, наприклад, ім'я *August* стало означати в німецькій мові «клоун» від «August vom Zirkus». У XIX ст. в Німеччині було зареєстровано ім'я *Blücherine* на честь полководця, а в XX ст. – *Hitlerine*.

Деякі власні назви можуть втратити можливість позначати окремий предмет і ставати загальними, а загальні назви можуть бути використані для

назви окремих об'єктів і стати власними. Наприклад, деякі загальні назви, які походять від власних: *der Colt* 'кольт', *der Amper* 'ампер'; і деякі власні назви, що походять від загальних, напр.: *der Schwan* 'сузір'я Лебідь'. Пояснити цей феномен досить просто. Перехід власних назв у загальні обумовлено тим, що люди, які «подарували» предметам їх назви, залишили свій слід в історії шляхом здійснення великих справ і звершень. А при переході загальних назв у власні інколи неможливо відстежити логіку, оскільки деякі назви утворилися сотні тисяч років тому. Але розглядаючи вищенаведений приклад, існує легенда, що сузір'я Лебідь отримало свою назву на честь лебедя, на якого перетворився Зевс під час однієї зі своїх земних пригод.

Німецька мова має в антропоніміці таку особливість, яка називається «подвійне ім'я», натомість в українській мові відомі подвійні прізвища. Подвійні імена німецькою мовою пишуться разом, напр.: *Annamaria* 'Аннамарія', *Annalisa* 'Анналіза', *Annabelle* 'Аннабелль', через дефіс, напр.: *Hans-Rudolf* 'Ганс-Рудольф', *Marie-Louise* 'Марі-Луїза', або роздільно, напр.: *Klaus Dieter* 'Клаус Дітер', *Hans Peter* 'Ганс Петер'.

При наявності першого імені (Rufname), воно буде підкреслено в документах. Чоловіку також можуть давати друге ім'я в честь жінки [9].

Існують німецькі імена, утворені від однієї основи: *Adela* – *Adelfried*, *Adelgund*, *Adelhard*, *Adelheid*, *Adelina*, *Adelinde*, *Adeltraud*; *Bartho* – *Barthold*, *Bartholomäus*, *Bartosch*; *Carl* – *Carla*, *Carlheinz* та інші. Імена нерідко відрізняються лише написанням: *Curd* / *Curt*, *Eberhard* / *Eberhart*, *Frida* / *Frieda* [35].

Цікавою особливістю сучасних німецьких антропонімів є збереження у колишніх дворян їх номінальних титулів, звичайно, без колишніх привілеїв. Тому часто зустрічаються імена, подібні таких, як *Fürstin Thurn und Taxis* 'княгиня Турн-і-Таксіс' і т. д. За цим іменам можна впізнати спадкоємців княжих і інших родів, колишніх прибалтійських земельних баронів,

наприклад, *Baron von Wrangel* ‘барон фон Врангель’, родичі якого проживають в Німеччині.

Типові для французького імені частки «de» досить часто зустрічаються у німців, і вказують на те, що їхні предки, гугеноти, привезли їх з Франції, коли рятувалися в Німеччині від релігійних переслідувань, наприклад *Johannes de Vries* [22, с. 133].

Також частка «Van» в німецьких іменах ніякого відношення до дворянства не має, оскільки у неї голландське коріння, і означає «з» (пор. : *Ludwig van Beethoven* ‘Людвіг ван Бетховен’) [23, с. 133].

Варто також зазначити, що багата німецька фразеологія зберегла антропоніми у складі стійких словосполучень. Це можуть бути прислів'я, приказки, загадки. Частина таких словосполучень містить звичайні імена, інші – імена державних діячів, полководців, письменників, літературних персонажів, відомих людей: *Mein Name ist Hase* ‘Я нічого не знаю’ (від прізвища німця за Хазі), *der dumme August* ‘клоун в цирку’, *Hans Taps* ‘телепень’, *Hans Liederlich* ‘вітрогон’, *Otto Normalverbraucher* ‘мешканець’, *frei nach Knigge* ‘за правилами гарних манер’ (Кнігге – автор відомої книги про гарні манери) [15].

Асоціації, пов'язані з антропонімами, несуть важливі фонові знання, визначають семантику та прагматику описуваних одиниць. Ці асоціації настільки стійкі та соціально вагомі для мовного колективу, що вони стають своєрідними символами. Символізація характерна для багатьох мовних одиниць, у тому числі для антропонімів, які проходять шлях від власне антропоніма через загальне значення до статусу символу.

Символізація імен є мовною універсалією, оскільки так чи інакше притаманна всім мовам. Найбільш уживані антропоніми несуть в собі фонові знання, пов'язаний з самою країною, її історією, побутом, культурою.

Так, імена *Fritz* ‘Фріц’, *Hans* ‘Ганс’, *Otto* ‘Отто’, прізвища *Müller* ‘Мюллер’, *Krause* ‘Краузе’, *Schmidt* ‘Шмідт’ настільки злилися з уявленнями про країну, що стали символізувати самих німців, носіїв цієї культури та мови.

Причому антропонімами *Fritz* ‘Фріц’, *Fritze* ‘Фріци’ позначають найчастіше берлінців. На позначення німців австрійці використовують антропонім *Piefke* ‘піфке’, що є жартівливою кличкою пруса, оскільки для Берліна і Бранденбурга, які колись входили до складу Пруссії, типові прізвища *Rascke* ‘раски’, *Moltke* ‘мольтке’, *Handke* ‘гандке’ та ін [9, с. 171].

Основними типами німецьких антропонімів є особисті імена, прізвища та псевдоніми. Одним з головних джерел походження німецьких імен є запозичення з різних мов. Іноді імена власні можуть переходити в імена загальні, які в такому випадку мають певне лексичне значення.

Існує кілька джерел німецьких прізвищ: прізвища, утворені від роду занять; прізвища, утворені від фізичних або психологічних рис; прізвища, утворені від назв тварин; прізвища, утворені від імен батька, від імен матері; від місця проживання.

У давнину топоніми були потрібні для позначення та опису однієї або декількох шматків землі. Мита, володіння, кріпосні, феодальні та судові права, патронат, десятина тощо могли бути чітко пов’язані у давнину лише з топонімом [3].

В основі походження топонімів завжди лежав мотив найменування, ознака, що притаманна певному місцю і яка відносилася до першої там осілої людини, засновнику (ім'я), географічним і / або топографічним фактом або особливостям (напр.: водойма, річка, гора, замок, церква, монастир) або міфологічні причини.

Географічні імена виникли переважно як наслідок спостереження природних факторів, які були пов’язані з місцем розташування або з поведінкою річок. Але так само передбачувані особливості місцевих жителів проявляють себе в назві населеного пункту (етимологічне значення).

16 федеральних земель, що входять до складу Німеччини, пояснюють наявність різноманітних топонімів у цій країні, і в кожній федеральній землі існували й існують власні історичні та культурні традиції. Цей факт, своєю чергою, можна пояснити з історичної точки зору.

Німецькі назви мають власні топонімічні типи. Вони яскраво проявляються в назвах населених пунктів. Ці назви зазвичай утворюються складанням декількох слів. Багато топонімів складаються з двох коренів слів, причому перша частина служить визначенням для другої частини, яка виконує роль службового слова або загальної назви [3].

Окрему групу німецьких топонімів становлять топоніми, утворені з використанням різних власних назв. Цей вид топонімів походить від назви колишнього нерухомого майна благородних або церковних землевласників. Церкви і монастирі служили фундаментом для заснування поселень, тому їм, як і фортецям, які мали охоронні функції, приділялося особливе значення.

Апелятиви, що входять до складу топонімічних назв, відрізняються від відповідних слів, що вживаються в мові взагалі. Цих відмінностей кілька. По-перше, входячи до складу топоніма, вони стають однозначними, так як вживаються тільки в одному певному контексті, або точніше, поза контекстом. У мові ж це слово, в залежності від контексту, набуває багатозначності. По-друге, загальні слова, що входять до складу топонімів, стають в певному сенсі нерухомими, втрачаючи свою номінальну значимість, в той час як в мові ми спостерігаємо постійні процеси зміни значення слів. По-третє, слова, що входять до складу топоніма, втрачають конкретне лексичне значення і стають знаками даного об'єкта (населеного пункту, гори, річки, озера, вулиці і т. п.).

Однак однозначність і нерухомість лексичного складу топонімів можна до певної міри вважати відносними. Випадки «порушення» однозначності проявляються при переході одного топоніма в інший, тобто коли назва річки або гори переноситься на назву населеного пункту, який розташований на ній, наприклад, річка Fulda і місто Fulda, річка Chemnitz і місто Chemnitz, гора Chamberg і місто Chamberg і т. д. Нерухомість топонімічних назв і закріплення їх «на століття» теж не можна вважати абсолютними, тому що постійно відбуваються різного роду перейменування, зміни назв в процесі суспільної діяльності людей [27, с. 138].

Топоніми, як і будь-яка лексична одиниця, можуть використовуватися як стилістичні марковані мовні одиниці. Необхідно відзначити, що німецькі топоніми, як й інші топоніми, піддаються стилістичній актуалізації лише при їх вживанні в художній літературі. В даному випадку стилістична маркованість топонімів можлива завдяки їх здатності піддаватися метонімічному і метафоричному переносу.

1.2 Класифікація власних назв

Власні імена в лінгвістиці часто називають «онімами», в залежності від приналежності іменованого об'єкта розрізняють різні типи онімів, головні з них:

– антропоніми – власні назви людей (особисте ім'я, прізвище, прізвисько, псевдонім, кличка), напр.:

реальні особи:

нім.: *Hermann Hesse, Richard Strauß*;

укр.: *Панас Рудченко, Лариса Косач*;

літературні персонажі:

нім.: *Nathan der Weise, Felix Krull*;

укр.: *Наталка Полтавка, Омелько Кайдаш*;

псевдоніми:

нім.: *Hans Fallada*;

укр.: *Леся Українка*;

клички:

нім.: *Durri (Dürrenmatt)*;

укр.: *Русалка*;

– топоніми – назви будь-яких географічних об'єктів, напр.:

нім.: *Berlin, Erzgebirge, Nordsee, Riigen, Australien, Bermudas*;

укр.: *Жовті Води, Дарниця, Дніпро, Дністер, Дунай, Азовське море*;

– зооніми – власні імена (клички) тварин – домашніх або диких, реальних або літературних персонажів, напр.:

клички:

нім.: *Hasso*,

укр.: *Кеша*;

літературні персонажі:

нім.: *Kater Murr, Atta Troll, Mumma*;

укр.: *Бембі, Білий Бім Чорне вухо, Білий Клик* [19, с. 86].

У німецькій мові є велика кількість власних назв, котрі «належать» особам, географічним об'єктам, об'єктам етнокультури та етноісторії, конкретним предметам. Поряд з цим німецька мова інтегрувала – як будь-який інша національна мова.

Як і в інших мовах, власні імена здатні більшою чи меншою мірою зближуватися загальними та навіть переходити в цей клас. Історичними іменами заведено називати особисті імена реальних осіб, відомих своєю діяльністю наступним поколінням. Багато історичних осіб стали героям літературних творів і саме завдяки їм продовжують бути відомими.

Носії літературних імен – видумані, але самі імена, які відтворюють реальні особисті імена, що функціонують, або штучно створені авторами літературного твору (так звані «імена, що розмовляють» *sprechende Namen*) [16].

Також варто зазначити, що завдяки фольклору, казок для дітей і таким відомим літературним творам, як «Рейнеке Лис» Й. Гете та «Життєві погляди Кота Мурра» Т. Е. А. Гофмана в німецькомовній культурі функціонують деякі особисті назви тварин.

Багато з них відомі носіям німецької мови з дитинства, зокрема, зооніми, *Murner* 'Мурнер' (кличка кота), *Isegrim* 'Ізегрім' (назва вовка у німецькому фольклорі), *Henning* 'Геннінг' (ім'я півня з книги «Роман про Ренара»), *Adebar* 'Адебар' (назва лелеки), *Reinecke* 'Ренар' (ім'я лисиці з книги «Роман про Ренара»). Також залежно від культурних знань людини йому можуть бути відомі зі світової літератури *Buzcephalos* 'Буцефал' (кінь Олександра

Македонського), *Rosinante* ‘Росинант’ (кінь Дон Кіхота), *Bagira* ‘Багіра’ (пантера – приятелька Мауглі Кіплінга) [14].

Топонім – узагальнюваний термін позначає або різні групи географічних назв: гідроніми (назви водойм, річок, озер, морів), ороніми (назви гір), урбаноніми (назви міст і населених пунктів). В основі деяких найменувань старовинних німецьких міст лежать давні топоніми, на півдні німецькомовного ареалу це були латинські найменування, наприклад, *Colonia Augustae Agrippensae*, що означає *Köln* ‘Кельн’, за Ельбою – слов'янські, напр.: *Leipzig* ‘Лейпциг’, *Dresden* ‘Дрезден’ [18, с. 257].

Відому також латинську назву *Borussia* «Пруссія», носить сьогодні один із західнонімецьких футбольних клубів. Топоніми також можуть бути реальними та вигаданими давніми й новими, етимологічно затемненими і ясними можуть ставати апелятивами.

У всі часи тварини грали величезну роль в житті людини. Ще на ранніх стадіях розвитку людства представники тваринного світу включалися в соціальну ієрархію і вважалися особливою іпостассю людини. І сьогодні тварини залишаються джерелом пізнання навколишнього світу. Зооніми є маловивченим напрямком ономастики. Дослідники не тільки вивчають способи словотворення зоонімів і аналізують характер номінації, а й поділяють зооніми на тематичні групи. Клички тварин (зооніми) в мовному плані частіше свідчать про власників, ніж про їх улюбленців. Але насправді, є особливий набір кличок, в основі яких – інформація про якусь властивість або прикмету носія. Деякі імена тварин засновані на наслідуванні звуків, які ті видають. Зооніми можуть утворюватися шляхом переходу з іншого класу ономастичної лексики, зокрема з антропонімічної і топонімічної лексики.

Дракон із мультфільму «Як приборкати дракона» не має зубів, тому його господар і дав йому кличку Беззубик. Папуга ара, на ім'я Блу, персонаж мультфільму «Ріо», отримав свою кличку через свій блакитний колір. А якщо тварина жіночого роду народилася, наприклад, в березні чи квітні, їх часто

називають Марта чи Ейпріл. Однак прізвиська набагато частіше асоціюються з іншими сюжетами. У сільській місцевості домінує думка, що прізвисько повинно бути традиційним. Всі інші сприймаються як недоладні чудернацтва. Довід рядовий і безапеляційний – тварин так не називають! Часто у різних регіонах України собаки – це виключно Шаріки, Бобіки та Рижики, а коти – Мурчики та Барсік.

Сьогоднішні жителі міст вважають такі обмеження непотрібними. У місті домашніх тварин рідко тримають для практичних цілей, а зазвичай для душі, що часто провокує словотворчість.

Доволі спірною лишається проблема типології та систематизації власних назв. Загальнонауковим визнається метод, заснований на розрізненні власних назв живих створінь і неживих об'єктів.

До імен живих істот належать:

- 1) антропоніми – власні назви людей: імена, по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми;
- 2) зооніми – власні назви (клички) тварин. Головними мотивувальними прикметами клички виступають, в основному: барва хутра, властивості поведінки й анатомічної будови;
- 3) мітоніми – власні назви, ймення видуманих живих істот або предметів у казках, оповіданнях, міфах.

Назви неживих предметів включають:

- 1) топоніми. Серед них: астіоніми – назви географічних об'єктів – міст, комоніми – назви сіл, селищ, урбаноніми – назви вулиць, хороніми – назви областей, потамоніми – назви річок, лімноніми – назви озер, пелагоніми – назви морів, океаноніми – назви океанів та гелоніми – назви боліт;
- 2) космоніми – назви космічних об'єктів;
- 3) фітоніми – назви рослин;
- 4) хрематоніми – назви окремих об'єктів, що включають власні назви матеріальних предметів;
- 5) ергоніми – назви товариств, виробничих і громадських установ;

б) хрононіми – назви періодів часу, подій тощо [20].

Деякі з науковців, наприклад О. Фонякова, не розрізняють окремо власні назви живих створінь і неживих об'єктів. До наведених категорій онімів дослідниця приєднує етноніми – назви народів і національностей, а поряд із теонімами – назвами богів і божеств розглядає мітоніми.

Окрім цього, вона пропонує відокремити літературні оніми – імена та назви предметів, вигаданих автором художнього тексту, – і розглядати їх у рамках літературної ономастики. Цей аспект є особливо нагальним і перспективним у сучасних дослідженнях мови, оскільки враховуються праці окремих письменників.

Враховуючи постійне розвинення літератури, «народження» нових авторів і груп, особливо в новітній час, це допускає зробити об'єктивніші висновки про природу та функції універсального ономастичного простору [20].

Власні назви у німецькій мові формально не відрізняються від загальних своїм написанням, тому що вони всі пишуться з великої літери. Але усі власні назви вживаються в одній числовій формі: або в однині, напр.: *Berlin* 'Берлін', або у множині, напр.: *die Niederlande* 'Нідерланди'. В українській ж мові відрізнити власну назву від загальної дуже легко, тому що на відміну від німецької мови загальні іменники в українській мові пишуться з маленької літери, а власні назви – з великої, напр.: *Михайло*. Але все ж є декілька категорій власних назв, які пишуться з маленької літери, а саме: імена та прізвища людей, які втратили власне значення і стали загальними назвами людей та предметів, напр.: *рентген*, *донжуан*, *ампер*; назви народів, племен, назви людей за національністю та місцем проживання, напр.: *африканець*, *українець*, *киянин*; родові назви міфічних істот, напр.: *ангел*, *муза*, *титан*; назви порід тварин, напр.: *бульдог*, *вівчарка*, *спанієль*. Як і в німецькій мові, в українській усі власні назви вживаються в одній часовій формі: або в однині, напр.: *Полтава*, *Дніпро*, *Земля*, або у множині, напр.: *Альпи*, *Афіни*, *Суми*.

Однією з особливостей іменників у німецькій мові є їх вживання разом із артиклем. Це показник роду, числа та відмінка іменників. Не зважаючи на це, власні назви, як правило, вживаються без них. Назви частин світу, населених пунктів, країн тощо, якщо вони середнього роду, вживаються без артиклів. Виключеннями є: *die Ukraine* ‘Україна’, *der Chersones* ‘Херсонес’, *die Schweiz* ‘Швейцарія’, *der Libanon* ‘Ліван’, *die Normandie* ‘Нормандія’, *der Sudan* ‘Судан’, *die Türkei* ‘Туреччина’, *der Irak* ‘Ірак’, *der Iran* ‘Іран’, *die Mongolei* ‘Монголія’, *die Krim* ‘Крим’, *die Pfalz* ‘Пфальц’, *die Steiermark* ‘Штирія’; географічні назви, що вживаються лише у множині, напр.: *die Seychellen* ‘Сейшели’, назви країн, до складу яких входять апелятиви, та їх аббревіатури вживаються з означеним артиклем, напр.: *die Bundesrepublik Deutschland* – *die BRD* ‘Федеративна Республіка Німеччина – ФРН’. Імена людей також можуть вживатися із означеним артиклем, коли мовець добре знає людину, про яку розповідає, а також із відомими особистостями. Обов’язкове використання артикля перед прізвищем у формі множини, при позначенні всіх членів вказаної сім’ї, напр.: *die Brauns* ‘Брауни’. Для уточнення роду, числа або відмінку власної назви, можливе використання означеного артикля. В українській же мові артиклі відсутні взагалі [12, с. 87].

Інша структурна (морфологічна) особливість німецьких антропонімів полягає в тому, що вони можуть вживатися як дублети у вигляді формотворчих варіантів. Як і в українській мові, ці варіанти також є в розмовній мові або ж в побутовому спілкуванні. В німецькій мові ці дублети іноді заносяться як імена в паспорт та інші документи.

Особливістю німецьких власних назв являється слабка, порівняно з українською мовою, здатність до утворення зменшувальних форм, напр.: *Олександр, Саша, Сашуня*.

В німецькій мові відсутній в достатній кількості набір афіксів для створення таких антропонімів, але суфікси *-el*, *-chen*, *-lein*, *-i*, за допомогою яких утворюються демінутиви, напр.: *Benni* для Benjamin, *Basti* для Sebastian, не дають для такого утворення багато простору. У німецькій мові для

утворення зменшувально-пестливих імен часто використовується словоскладання, напр.: *Roul* → *Rouli-Maus* ‘Мишка Пауль’ [35].

1.3 Особливості власних назв

Власні назви належать до лінгвістичних універсалій, оскільки існують в усіх мовах світу. Але в кожній окремо взятій мові вони мають свої специфічні ознаки: набір домінантних рис, характерні фонетичні, морфологічні, стилістичні трансформації, комплекти словотвірних засобів з певною продуктивністю тощо.

З іншого боку, потрібно визначити особливості онімів як компонентів лексичної системи мови, що є специфічною за лексико-семантичною структурою, спрямованою на індивідуалізацію об’єкта, його виділення серед інших денотатів.

Відомо, що ономастика протиставляє оніми й апелятиви. На мою думку, їх не можна розглядати автономно, як окремі одиниці мови, адже, не дивлячись на різні відношення до денотата, вони мають спільні природу, функції та схожий характер зображення дійсності, а поняттєвий зв’язок між ними зберігається через внутрішню форму.

Данський лінгвіст Пауль Крістоферсен різницю між назвами загальними і власними бачив в тому, що перші абстрактні, другі конкретні. Власна назва є прямим найменуванням індивіда, загальне – непрямим. Загальна спочатку називає клас, в який входить даний індивід, а вже потім – індивід.

Денотативний статус онімів пов’язаний із типом індивідуальної одиничності, а при використанні онім уже функціонує як денотат і реалізує всі можливості, закріплені системою конкретної мови. Конотативні оніми більш забарвлені, і тому яскраво зображають можливості власних назв впливати на адресата комунікації.

Поняття конотації та денотації в ономастиці більш взаємопов’язані, ніж у загальній лексикології, де конотація відбиває властивості реального або ідеального денотата та прийняту в суспільстві його оцінку [6, с. 59].

Так, дослідниця О. В. Суперанська розглядає опозицію власні / загальні назви, проводячи паралель між онімами, номенами й термінами, які в сукупності, на її думку, становлять шар спеціальних слів у лексичній системі мови.

Таким чином, розмежовуючи в мові загальну та спеціальну лексику, дослідниця вважає, що цей поділ проходить через категорії слів, представлені як власними, так і загальними назвами, а отже, підтримує думку про нерозривний зв'язок онімів й апелятивів [21, с. 89].

Зважаючи на традицію визначати особливості онімів в їх протиставленні з апелятивами, сформувалось уявлення про власні назви, як неповноцінні загальні з гіпертрофованою номінативною функцією, що не мають смислової структури та не виражають поняття, притаманні загальним назвам.

Головною ознакою власних назв заведено вважати те, що вони є індивідуальними. Ім'я *Maria* 'Марія' – одне з найпоширеніших у світі, але жінки, що мають це ім'я, не поєднуються у поняття «Марія»; ім'я належить індивідуально кожній особі. Але, наприклад, всі огірки, які належать до сорту Самородок і поєднуються єдиним поняттям, не є власними назвами всупереч своєму написанню через те, що вони не належать конкретно одній рослині. Звідси випливає, що другою особливістю, яка вирізняє власні назви, є взаємозв'язок із поняттям: власні назви охоплюють всю інформацію, яка відома мовцю, про свої позначувані предмети (денотати), а тому пов'язані з поняттям хіба що тією мірою, якою вони відзначають різновид об'єктів, до яких належать їх позначувані предмети. Напр.: *die Stadt* 'місто' означає великий населений пункт, а назва *Winnyzja* 'Вінниця' виділяє один з обласних центрів України. Тому власні назви, які не є носіями понять, включають їх у свою смислову структуру, утримують на рівні семи: семантична структура власної назви Вінниця включає сему «місто», що виражає поняття «місто», тощо. Виходячи з цього, можна стверджувати, що власні назви розрізняють однорідні об'єкти. Власні назви виникають, коли розрізнення іменників стає нагальною проблемою.

О. В. Суперанська виділяє три відмітних ознаки, що дозволяють розмежувати власні назви та загальні. Основні відмінні ознаки власної назви полягають, на її думку, в тому, що:

- іменованій за допомогою власної назви об'єкт завжди чітко визначено, обмежений, окреслено;
- воно призначається індивідуальному об'єкту, а не класу об'єктів, що мають ознаку, характерну для всіх індивідів, що входять в цей клас;
- власна назва не пов'язана безпосередньо з поняттям і не має на рівні мови чіткої і однозначної конотації [37, с. 47].

Наступною точки зору дотримується В. Д. Бондалетов: «Власні назви роз'єднують однорідні об'єкти, а загальні об'єднують їх». У своїй роботі «Російська ономастика» Бондалетов висуває наступні тези:

- власні назви є одиницями мови, найчастіше словами, і тому повинні розглядатися як цілком закінчений об'єкт мовознавства;
- власні назви відносяться до номінативних, а не комунікативних одиниць мови і входять до більшості мов світу в клас конкретних імен іменників (імен субстантивів);
- специфіка власної назви помітна як на рівні мови – при їх розгляді «загалом», поза конкретного вживання, так і на рівні мови – в конкретних контекстах і ситуаціях;
- специфіка власної назви стосується як його структурно-мовного, так і функціонального сенсу;
- у функціональному плані специфіка власної назви дозволила виділити наступні основні функції: номінативну, що ідентифікує та диференціює. Серед другорядних функції називають: соціальну, емоційну, акумулятивну, вказівну, функцію «введення в ряд», адресну, естетичну, стилістичну [5, с. 21].

Усі дослідники відзначають специфіку власної назви в її значенні, але розходяться в її тлумаченні. Одні бачать специфіку в ослабленій значення, а іноді і в повній його відсутності. Звідси виникає трактування назв як порожніх

знаків, ярликів, етикеток, порівняння їх з числовими символічними знаками. Інші дослідники визначають специфіку власної назви по її "гіпертрофованій номінативності", за допомогою якої пов'язана їх особлива конкретність.

1.4 Способи перекладу власних назв

Повна відсутність відповідності тієї чи іншої лексичної одиниці однієї мови в словниковому складі іншої мови зустрічається досить часто. У цих випадках заведено говорити про так звану безеквівалентну лексику. Йдеться про лексичні одиниці (слова і стійкі словосполучення) однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Власні назви належать саме до безеквівалентної лексики, тому що не мають постійних відповідників в лексиці іншої мови. Наприклад, прізвище *Чубенко* або назви таких населених пунктів, як *Літин* і *Вовчинець* ніяких еквівалентів в німецькій та англійській мові не мають, на відміну від відомих прізвищ чи населених пунктів, наприклад *Одеса*, *Харків*, *Шевченко*, *Франко*.

Лінгвісти виділяють такі способи перекладу власних назв:

- транскрипція,
- транслітерація,
- калькування,
- транспозиція,
- аналогова заміна,
- створення неологізму.

Кожен з них має свої обмеження, тому жоден з цих способів не може бути визнаний універсальним.

Переклад власних назв потребує особливої уваги, оскільки помилки перекладу можуть призвести до неточностей та дезінформації. Наприклад, помилка в перекладі імені в офіційному документі може навіть призвести до позову до суду.

Переважно, розглядаючи переклад конкретної власної назви, йдеться про переклад на рівні фонем: при перекладі звуки вихідної мови замінюються

найбільш близькими до них за артикуляцією та акустичними властивостями в приймаючій мові (або ж графеми вихідної мови замінюються подібними звуками і графемами в приймаючій мові). Наприклад, щоб передати українською мовою французьке ім'я *Paul*, потрібно кожній фонемі в складі французького слова підібрати найбільш близьку за артикуляцією та звучанням фонему української мови. Таким чином, французьке ім'я *Paul* українською мовою передається як 'Поль', тобто кожній фонемі вихідного слова знайдено відповідність в фонемному складі українського слова; іншими словами, тут в якості одиниці перекладу виступає фонема. Такий переклад, де відповідність між одиницями вихідної мови і приймаючої мови встановлюється на рівні фонем, здійснюється із застосуванням прийому транскрипції. Є випадки, коли також застосовується прийом транслітерації і відповідність встановлюється на рівні графем, тобто передається не звуковий образ, а написання / графічна форма вихідного слова, і французьке *Paul* перекладається як 'Пауль'. Висновок про доцільність того чи іншого варіанту можна зробити лише з урахуванням оповідних рамок, встановлених автором в тексті. Ім'я Поль говорить про французьке походження героя, або ж про те, що місцем дії стає франкомовна країна; Пауль виводить нас в німецький культурний контекст. Третій можливий варіант, Пол, має стосунок до англomовної культури. У підсумку, перекладацьке рішення приймається не тільки на рівні фонем (графем), але і на рівні всього тексту (імена героїв виконують в тексті роль опорних пунктів і в значній мірі здатні коригувати інтерпретаційну криву породження сенсу), враховувати культурно обумовлені асоціативні зв'язки, можливий і іноді небажаний інтертекстуальні потенціал, фоносемантичні асоціації та багато іншого.

Транскрипція – це графічний запис звучання слова. Даний спосіб – найпоширеніший при перекладі власних назв. При використанні цього способу в перекладі власні назви зберігають властиву їм своєрідність і національний колорит, напр.: *Anders* 'Андерс', *Anna* 'Анна'.

Відомо, що в кожній мові є звуки, відсутні в іншій, що може ускладнювати транскрипцію. Як приклад можна назвати такі варіанти як Ватсон / Уотсон (від англ. Watson ['wo:tsn]). В інших випадках використання транскрипції може бути неприйнятною через неблагозвучність перекладу.

При транскрипції використовується алфавіт мови перекладу, напр.: *Remarque* 'Ремарк', *Wohmann* 'Воман', *Rilke* 'Рільке', *Seghers* 'Зегерс', *Thomas* 'Томас', *Mann* 'Манн'. Плюсом транслітерації й транскрипції можна назвати можливість відтворення, в разі потреби, літературного образу слова. Та, на жаль, транслітерація й транскрипція не завжди є доречними, тому що у них є свої недоліки, такі як: складність у читанні; спотворення при вимові; неможливість передати звуки dh, gh, rt, th, ck.

Подібно транслітерації транскрипція, яка ґрунтується на передачі звукового образу одиниці вихідної мови, може бути частковою. Слід звернути увагу на те, що іноді розмежування транскрипції й транслітерації є складним, напр.: *München* 'Мюнхен', в цьому випадку Н. В. Дзенс пропонує розглядати переклад як транскрипцію [10, с. 79].

Якщо обидві мови мають спільну графіку, власні назви переносяться в мову перекладу в тій формі, в якій вони існують у національній формі, напр.: *Richard* 'Ріхард', *John* 'Йон'. Якщо назва вже відома носіям мови, потрібно зберігати затверджену, традиційну форму, наприклад: *John Steinbeck* 'Джон Стейнбек', *Heinrich Böll* 'Генріх Белль', *Ludwig van Beethoven* 'Людвіг ван Бетховен'.

Наприклад, замість російської назви автомобільної марки «Жигулі» на західному ринку використовується «Лада» (пор. англ. gigolo), оскільки у читача можуть виникнути непотрібні асоціації [18, с. 257]. Якщо неможливо використовувати транскрипцію, то слід звернутися до транслітерації.

Транслітерація – «формальне буквене відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу; літерна імітація форми вихідного слова» [17, с. 63].

Даний спосіб має і переваги і недоліки. Позитивною рисою даного методу є те, що письмовий варіант імені не змінюється, його носій має універсальну, незалежну від мови ідентифікацію. Однак при використанні цього методу мова перекладу накладає на ім'я свою вимову. Негативною рисою при транслітерації є те, що носії іншої мови часто не можуть зрозуміти по графічній формі, як вимовляється іншомовна власна назва. Коли здійснюється перенесення імені в незмінній формі, носії мови перекладу часто накладають на ім'я вимову, відповідну правилам читання їх рідної мови, напр.: *Mozart* на французький манер вимовляється як [mozar].

До середини 20-го століття основним методом перекладу антропонімів була транслітерація [18, с. 76].

Шляхом транслітерації власні назви передаються історично або традиційно: доктор Ватсон (а не Уотсон) у Конан Дойля, оскільки книгам про Шерлока Холмса вже більше 100 років; Гринвіцький меридіан, хоча він проходить через місто, назва якого вимовляється як Гринич, та інші [32, с. 50].

При поєднанні декількох методів перекладу (передача графем, фонем, довільні перетворення звуко-буквеного вигляду слова), такий переклад називають «традиційним», напр.: *Heinrich* 'Генріх' – підміна графем.

У сучасній перекладацькій практиці вироблений принцип практичної транскрипції власних назв, який націлений на передачу їх звучання наближено до того, як вони вимовляються мовою оригіналу, але з елементами транслітерації. Передача деяких особливостей написання власних назв допомагає більш точно вказати на носія імені, дозволяє легше відновити його вихідну форму, якщо виникає така необхідність [11, с. 20].

Як зазначає Д. І. Єрмолович, оскільки в будь-якому мовному колективі є особи іншої національності, слід особливо уважно поставитися до того, наскільки їх імена зберегли своєрідність рідної мови. Також дослідник говорить про те, що немає єдиної думки в питанні, як, наприклад, передати латинськими літерами імена німецького походження емігрантів з України: на основі німецької орфографії, або за правилами транслітерації з української

мови. Як приклад наводиться прізвище Фрейндліх. Німецькою вона пишеться *Freundlich*, при транслітерації з української мови англійською – *Freindlikh* [11, с. 21–23].

Деякі вчені не проводять чіткого розмежування між названими методами та пропонують використовувати термін «транслітерація», інші пропонують використовувати паралельно обидва терміни «транскрипція / транслітерація».

Калькування – відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами іноземної мови. Калькування як перекладацький прийом слугував основою для великої кількості різного роду запозичень під час міжкультурної комунікації тоді, коли транслітерація була неможлива з естетичних, смислових чи інших міркувань.

В ході історичного розвитку мов виникло безліч прикладів міжмовної відповідності. У зв'язку із постійно зростаючим темпом міжнародного співробітництва, багато європейських мов включають загальні стройові морфеми, наприклад: -іст, -ізм, -ор, -діс, -іон і тому подібне. Досить велика кількість словосполучень в сфері політики, науки і культури практично являють собою кальки, напр.: *Chef der Regierung* ‘глава уряду’, *Bundesgerichtshof* ‘Верховний Суд’.

При калькування перекладачеві доводиться проводити певні трансформації: змінювати відмінкові форми, кількість слів у словосполученні, суфіксів, приставок, порядок слів і тому подібне. Наприклад, дві різні кальки або калька і транскрипція: *смутні часи* ‘*dunkle Zeiten / eine Zeit der Wirren*’, *Успенський собор* ‘*Mariä-Entschlafens-Kathedrale / Uspenski-Sobor*’.

Певною складністю даного способу є необхідність розгортання або згортання вихідної структури – додавання в неї додаткових елементів або скорочення вихідних елементів: *Юрій Долгорукий* ‘*Juri Langhand*’.

Методом калькування передаються такі антропоніми: які мають семантику, виключаючи власні імена людей, вжиті у своїй прямій функції;

прізвиська, напр.: *Wilhelm der Eroberer* ‘Вільгельм Завойовник’, *Ludwig der Fromme* ‘Людовик Благочестивий’, *Ludwig der Heilige* ‘Людовик Святий’ [20, с. 131-137].

Калькування може бути повним або частковим. Часткове калькування також називають «напівкалькою» або «змішаним / гібридним перекладом» – калькування поєднується з елементами транскрипції, транслітерації, або з трансформацією деяких складових компонентів [10, с. 78].

Транспозиція (принцип етимологічної відповідності) – використання однієї мовної форми у функції іншої форми – її протиставлення в парадигматичному ряді. При перекладі її сенс полягає в тому, що власні назви в різних мовах мають загальне лінгвістичне походження, але розрізняються за формою і використовуються для взаємопередачі. Даний принцип на сьогоднішній день при українсько німецькому та німецько українському перекладі використовується досить рідко. Використовується для перекладу імен монархів, історичних та біблійних імен. Наприклад, король *Ludwig* повинен в українській мові носити ім'я не Людвіг, а Людовик, а Папа Римський – Іван Павло, а не Іоанн Пол.

Такий приклад наводить Д. І. Єрмолович: у національних республіках Радянського Союзу титульна сторінка паспорта дублювалася двома мовами – російською (як державною мовою Радянського Союзу) і офіційною мовою союзної республіки. Порівнюючи результати двох сторінок паспорта було видно, що, приміром, прізвище Остапов білоруською пишеться Астапов, ім'я Олександр – як Аляксандр, російські імена Василь, Иван, Максим, Анатолий українською мають вигляд Василь, Іван, Максим, Анатолій і так далі [68].

Деякі дослідники розглядають транспозицію поряд з калькуванням як різновид власне перекладу. Такий підхід насправді є помилковим, оскільки транспозицію вельми умовно можна назвати перекладом, і вона застосовується лише там, де склалася певна перекладацька традиція, в той час як калькування перекладач застосовує не для дотримання професійних звичаїв, а на свій власний розсуд, якщо вважає, що під час відсутності власне

перекладу того чи іншого оніма читач упустить щось важливе, вкладене в цю назву автором [3, с. 21].

Транспозиція полягає в тому, що власні назви в різних мовах, що відрізняються за формою, але мають спільне мовне походження, використовуються для передачі один одного. При транспозиції слово або частина оригінального слова перекладається за допомогою тих самих лексичних засобів, що використовуються у вихідній мові. Як правило, таким методом перекладаються біблійні, латинські чи грецькі антропоніми. Наприклад, відоме ім'я Петро може перекладатися німецькою мовою як Petro (загальне народне і'мя), або як Petrus (святий).

Крім вищеназваних методів можна зустріти наближений переклад, що досить часто має назву аналогової заміни. Аналог, або наближений переклад, – це слово або словосполучення мови перекладу, що використовується для позначення поняття, яке є схожим, але не збігається з поняттям мови оригіналу. Для демонстрації методу можна згадати «Алісу в Країні Чудес» Л. Керрола в перекладі С. Набокова, який ввів ім'я давньоруського князя Володимира Мономаха замість імені Вільгельма Завойовника (William the Conqueror), щоб зробити текст більш зрозумілим читачеві. Перевага даного способу перекладу в тому, що він зазвичай короткий і не ускладнює розуміння – адже це знайоме слово, що позначає звичне нам явище. Недолік аналога в тому, що він «стирає» специфіку власних назв і не доводить до нас всієї повноти їх значень. Таким чином, аналог завжди або ширше, або вужче за значенням, ніж відповідна власна назва. Він умовно прирівнюється до власної назви, так як має з нею спільне семантичне ядро.

Тлумачення, або роз'яснювальний переклад, майже завжди призводить до розширення обсягу тексту, і в цьому його недолік. Роз'яснення власної назви, що складається з одного або двох слів, може займати кілька рядків. З іншого боку, роз'яснювальний переклад як ніякий інший з перерахованих вище способів розкриває значення і специфіку онімів – і в цьому його перевага. Часто він використовується в комбінації з іншими прийомами –

транскрипцією (транслітерацією) і калькою. М. Д. Гутнер називає цей вид перекладу описовим. На її думку, його слід застосовувати в наступних випадках:

- коли у мові перекладу відсутня власна назва, що позначається ним;
- коли складність перекладу викликана особливостями сполучуваності слів у мові оригіналу;
- коли граматичні структури вихідної та мови перекладу повністю розходяться;
- коли виникає необхідність передачі газетного заголовка [13, с. 34].

Щоб уникнути запозичень перекладач створює неологізми за чинними у мові словоутворюючих моделей, наприклад, ім'я персонажа російської казки «Муха-Цокотуха» перекладається німецькою мовою як «die Fliege-Brummerin».

У широкому розумінні до них відносяться так само алюзивні імена, які асоціюються з певним сюжетом, словом, персонажем. Деякі перетворилися на загальні, напр.: *Джеймс Бонд*, інші використовуються як символи-перифрази будь-яких якостей людини (Соломон – мудрість) і т. п. [35].

Існує два види введення неологізмів:

- калька – запозичення шляхом буквального перекладу (зазвичай по частинах) слова або обороту, напр.: *червоноармієць* ‘der Rotarmist’, *День Перемоги* ‘Tag des Sieges’;
- напівкалька – нове слово або (стале) словосполучення, що є частковим запозиченням, напр.: *декабрист* ‘der Dezembermann’.

До промовистих імен, у вузькому значенні відносять імена з живою внутрішньою формою. У процесі функціонування жива семантика імені блідне. Однак труднощі виникають при перекладі вигаданих імен, внутрішню форму яких автор використовує для реалізації комунікативного завдання, наприклад, для створення іронії.

Наступною функцією «мовця» імені в тексті є використання його для характеристики персонажа, напр.: *Professor Unrat* ‘вчитель Гнус’ (Р. Манн).

Крім цього перекладачеві необхідно враховувати національні особливості оформлення імені, напр.: *Prinz Hau-um-dich* ‘принц Рубай’ (Б. Келлерман) [1, с. 196-197].

Як приклад можна навести власне ім'я, зокрема прізвище людини Stern. Перекладачеві слід звернути увагу, чи є це ім'я німецькою чи англійською. Німецької буквою S при поєднанні St на початку слова або складу в українській мові при транскрипції відповідає буква Ш, отже, ім'я прийме форму Штерн.

Якщо *Stern* є англійським ім'ям, то перекладачеві слід перевести як Стерн. Крім цього необхідно визначити, чи є дане ім'я є значущими (мовцем) або незначущим. Наприклад, якщо Стерн відноситься до мовця імені, а саме мова йде про прізвище, то, враховуючи, що Стерн означає «суворий», перекладач може передати ім'я як Суворий.

Наступний приклад пов'язаний з іменем героїні німецького роману *Lila*. Оскільки зараз прийнята норма транскрипції для передачі імен власних, тобто передача звукової форми іноземного імені повинна максимально наближатися до форми мови оригіналу, то ім'я *Lila* необхідно перевести на українську мову з твердим [л] у другому складі [ла] – ‘Ліла’.

Перекладач повинен розуміти, що уподібнювати німецьке ім'я українській Ліля (скорочений варіант від імені Лілія) не доцільно, оскільки це створює неправильне уявлення про взаємозамінність власних імен в різних культурах, стираючи культурні відмінності. В західних мовах існує тенденція позначення імен в тій формі, у якій вони прийняті у вихідній мові.

Раніше, наприклад, у французькій мові вимовлялися іноземні імена з урахуванням правил французької фонетики: в імені *Charlie Chaplin* склад *in* вимовлявся як носовий звук [ɛ̃], пізніше звук [i] в останньому складі став вимовлятися.

Також можна навести приклад імені *Ben Laden*, яке вимовляється тепер з урахуванням норм мови оригіналу як [ben laden], а не згідно з правилами

читання французької мови, при яких поєднання *en* вимовляється як носовий звук [9, с. 270].

Багато власних назв прийшли в українську мову давно і не завжди з першоджерела. Це особливо стосується географічних, історичних, релігійних, фольклорно-міфологічних та літературних імен та назв. Не всі з них читаються і пишуться за сучасними нормами і рекомендаціями, але традиційні еквіваленти все одно використовують, щоб не суперечити існуючому масиву історичних, енциклопедичних і літературних джерел, а також щоб підтримати тотожність власної назви мовою перекладу, напр.: *Heine* 'Гейне'. Проте, згідно із сучасними нормами транскрипції німецьке ім'я *Heine* повинно перетворюватися в 'Хейне'.

Перекладач іноді може неправильно перекласти власні імена, переносючи транскрипцію, прийняту для однієї мови на іншу мову: німецькі імена, що починаються на *St*, передаються на українську з допомогою приголосних Шт, наприклад, *Stein* 'Штейн', *Strauss* 'Штраус'.

Імена з інших мов, що мають аналогічні графічні форми, можуть бути переведені у відповідність з нормами німецької мови. Наприклад, ім'я англійського дослідника Стейнер іноді помилково перекладається як Штейнер, або ім'я французького етнографа Леві-Стросс [Levi-Strauss] іноді перекладається як Леві-Штраус. Так, кирилиця і латиниця мають спільну основу, що дозволяє поставити букви цих алфавітів у відповідність один одному, виходячи з тих звуків, які вони зазвичай позначають. Транслітерація часто застосовувалася в перекладацькій практиці XVIII-XIX ст., коли міжмовні контакти носили фрагментарний характер. Так, наприклад, ім'я вченого Newton передавали як Невтон [11, с. 16–18].

Внутрішні закони ритміки мови перекладу можуть призвести до перенесення наголосу у власній назві на інший склад: так це слово буде звучати більш природно, звично для носіїв цієї мови, наприклад, Florida з наголосом на другому складі сприймається більш природно в українській мові, ніж з наголосом на першому складі, як в англійській мові, а спроби наслідувати

нормам чужої мови сприймаються як навмисне підкреслення свого варіанту вимови, як спроба наслідувати іноземній мові, акценту [11, с. 19–20].

Для перекладу імен персонажів у казках використовується техніка калькування: *Schneewittchen* ‘Білосніжка’, *Rotkäppchen* ‘Червона шапочка’, *Dornröschen* ‘Спляча красуня’.

У німецькій мові є безліч слів і стійких словосполучень, традиційно вживаних в переносних значеннях. Таке явище називається лексичною алегорією. Перекладачі, які не знають про це, нерідко стають жертвами даної обставини. Особливим видом алегорії є власні назви, традиційно вживані в переносних значеннях. Найчастіше це явище спостерігається в розмовній мові. Наприклад, ім'я *Abraham* у стійкому словосполученні «wie in Abrahams Schoß». Це словосполучення перекладається так – «як у Бога за пазухою», тобто жити в достатках, почуватися спокійно, затишно, у повній безпеці. Але також існує і дослівний переклад, взятий із Біблії – Лоно Авраамове. Його початкове значення – місце спочинку праведників у потойбічному світі. Але такий переклад не завжди буде доречним через те, що фразеологізми біблійного походження використовуються набагато рідше, ніж, наприклад, народні, й існує вірогідність, що деякі читачі не зрозуміють його.

При виборі способу перекладу необхідно враховувати ступінь освоєності імені. Перекладач повинен використовувати такий варіант, щоб у читача не виникло уявлення, що мова йде про іншу людину. Дуже цікавим випадком є те, що одне і те ж ім'я має різні варіанти перекладу.

У теорії перекладу питання передачі топонімів розглядалося як частина питання про так звану «неперекладну» / «важкоперекладну» лексику, разом із реаліями, безеквівалентною лексикою тощо. Найпоширенішими способами перекладу географічних назв є транслітерація та транскрипція. При передачі топонімів існує також комбінований варіант транскрипції та транслітерації. Наступним способом перекладу топонімів є повне або часткове калькування, як правило, в поєднанні з транскрипцією або транслітерацією. Проілюструємо

засоби перекладу топонімів українською мовою на прикладах: *Dortmund* ‘Дортмунд’, *Essen* ‘Ессен’, *Dinkelsbühl* ‘Дінкельсбюль’.

На думку Д. І. Єрмоловича, при перекладі топонімів важливе значення має той факт, що вони поділяються на поодинокі та множинні. Поодинокі топоніми – це добре відомі географічні назви, відомі за межами країни, з мови якої здійснюється переклад. У цьому випадку в мові перекладу вже може бути сталий відповідник, який і потрібно використовувати. Прикладами поодиноких топонімів та їх перекладних еквівалентів можуть бути такі географічні назви: *Sachsen* ‘Саксонія’, *Thüringen* ‘Тюрингія’, *Bayern* ‘Баварія’ [13, с. 190].

Часто зустрічаються словосполучення зі структурою «топонім + загальний елемент», це можуть бути назви морів, островів, рік, а також, вулиць, кварталів, або навіть церков, напр.: *die Ostsee* ‘Балтійське море’, *die Nordsee* ‘Північне море’, *die Nordfriesischen Inseln* ‘Північно-фризькі острови’. Відносно часто використовується комбінований спосіб перекладу, який включає як і власне переклад, так і транскрипцію / транслітерацію загального елемента, напр.: *die Frauenkirche* ‘церква Фрауенкірхе’, *die Friedrichstraße* ‘вулиця Фрідріхштрассе’.

Також використовується пояснювальний переклад, який є перехідним етапом між фактично перекладом та тлумаченням і представляє особливий інтерес для аспекту міжкультурної комунікації, напр.: *die Nationalpark Wattenmeer* ‘Національний парк мілководдя Ваттенмеєр’. Для передачі таких топонім було б доречно вдаватися не до пояснювальних перекладів, а до тлумачення як способу адаптації тексту до іншокультурного реципієнта. Той вигляд, в якому вони подані в українському перекладі, містить недостатньо довідкової інформації, яка б допомогла українському читачу краще зрозуміти значення топонімів. Наприклад, про *Hofbräuhaus* у Мюнхені можна додати, що це всесвітньвідомий пивний ресторан з садом [25, с. 105].

Для позначення країн і міст в німецькій мові часто вживаються перифрази, які необхідно знати, щоб відрізнити їх від вільних словосполучень.

Перифраз – непряме, описове позначення об'єкта на основі виділення якої-небудь його якості, ознаки, особливості. Саме він викликає багато труднощів при перекладі, тому вкрай необхідно бути обізнаним у цій сфері та завчати всі перифрази, які перекладач знаходить. Ось деякі приклади: *das Land der tausend Seen* ‘Фінляндія’, *die grüne Insel* ‘Ісландія’ [10, с. 320].

Лінгвіст Черданцева вважає, що зооніми відносяться до найбільш багатих пластів лексики. Зооніми відносяться до іменників, які мають категорію роду. Граматичний рід зазвичай зіставляють з родом позначуваної істоти. Саме на цей фактор потрібно звертати увагу при перекладі зоонімів [23, С.222-225].

У різних мовах, з назвами тварин пов'язані подібні образи. Лисиця вважається символом хитрості; вовк – скупості; свиня – бруду; змія – зради; ведмідь – незграбності; мавпа – лукавства і спритності; лев – відваги і сили; коза – спокою; осел – дурущів. Таким чином на основі образів тварин підбираються еквіваленти в різних мовах, які іноді збігаються, а іноді кардинально відрізняються за значенням через міжкультурні відмінності.

Продовжуючи тему перекладу власних назв, не можна не визнати, що набагато більші труднощі викликає їх передача при роботі з творами, для автора яких характерна така стильова особливість як «індивідуальна мовна творчість».

Д. І. Єрмолович дає конкретні рекомендації перекладачеві з передачі власних назв, зокрема, дослідник рекомендує:

- переконатися в тому, що перед вами саме власна назва (не всі слова німецької мови, що пишуться з великої літери, є власними назвами);
- визначити, до якого класу предметів відноситься онім (що називає власна назва – людину, організацію, предмет і т. п., від цього буде залежати стратегія перекладу);
- встановити національно-мовну приналежність власної назви (від мови-джерела оніма буде залежати його вимова, а, значить, і транскрипція);

– перевірити наявність традиційних відповідностей (можливо, власна назва вже має усталений варіант перекладу саме в тому значенні, яке зустрілося Вам);

– прийняти перекладацьке рішення, беручи до уваги всі аспекти форми та змісту власної назви, цільової аудиторії перекладу [11, с. 32–35].

Висновки до Розділу 1

Поняття власні назви (оніми чи апелятиви) позначають іменники, які виражають індивідуальну назву предмета, явища чи поняття з ряду подібних. Наука ономастика займається вивченням власних назв.

Деякі власні назви можуть втратити здатність позначати окремий об'єкт і стати загальними, а загальні назви можна використовувати для іменування окремих об'єктів та стати власними. Асоціації, пов'язані з антропонімами, несуть важливі фонові знання та визначають семантику та прагматику описаних одиниць.

У давнину топоніми були потрібні для чіткого визначення та характеристики однієї або декількох земельних ділянок. Походження топонімів завжди базувалося на найменуванні, ознаці, яка притаманна певному місцю і відносилася до першого тамтешнього мешканця, засновника, географічних та топографічних фактів чи особливостей чи міфологічних причин.

Залежно від приналежності іменованого об'єкта розрізняють такі типи онімів, як антропоніми – імена реальних осіб (особисте ім'я, прізвище, прізвисько, псевдонім, кличка), топоніми – назви географічних об'єктів, зооніми (клички) тварин – домашніх або диких, справжніх чи літературних персонажів.

Головною ознакою власних назв є те, що вони індивідуальні. Другою особливістю, що відрізняє власні назви, є їх зв'язок з поняттям: власні назви містять усю інформацію, яка відома мовцю про позначувані об'єкти, і тому пов'язані з поняттям лише настільки, наскільки вони відзначають різновид об'єктів, до яких належать їх позначувані предмети. Можна стверджувати, що

власні назви відрізняють однорідні предмети. Власні назви виникають тоді, коли розрізнення іменників стає актуальною проблемою.

Власні назви перекладаються такими способами, як транскрипція, транслітерація, калькування, транспозиція, аналогова заміна, створення неологізму. Однак у кожного є свої обмеження, тому жоден із цих методів не можна вважати універсальним.

Найчастіше використовується метод транскрипції, тому що використовуючи цей метод у перекладі, власні імена зберігають властиві їм оригінальність та національний колорит. А найменш продуктивним методом перекладу є транспозиція через свою недослідженість та досить істотні скорочення або, навпаки, додавання до тексту оригіналу при перекладі, що є актуальним для обох порівнювальних мов.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ ВОЛЬФГАНГА ХЕРНДОРФА «ЧІК»

2.1. Класифікація власних назв у романі «Чік»

Розглядаючи ономастичний простір роману «Чік» з точки зору функції імен і назв в його тексті, то всі назви варто умовно розподілити на такі групи, як:

- групу імен і назв, які виконують номінативну функцію;
- групу імен і назв, що виступають у формі засобів вторинної номінації [41].

У той час як перша група являє собою імена персонажів і топоніми, пов'язані з місцем дії роману, то друга група є більш численною і різноманітною за складом. Центральне місце в системі персонажів займають два друга-підлітки: сам оповідач *Maik Klingenberg* – ‘Майк Клінгенберг’, його друг *Andrej Tschichatschow* – ‘Андрій Чіхачов’ та дівчина *Isa* – ‘Іза’, яка проїхала з ними частину шляху [41].

Периферію заповнюють імена однокласників і людей, що зустрічаються під час подорожі. Топоніми позначають початковий, проміжні та кінцевий пункти подорожі *Berlin* – Берлін, *Werder bei Potsdam* – Вердер (Потсдам), *Walachei* – Валахія.

Так, на сторінках роману функціонують 65 власних імен і назв, що використовуються у романі у формі засобів вторинної номінації. Так, ономастикон роману складається з 4 класів власних назв:

- 1) антропоніми;
- 2) топоніми;
- 3) хрононіми;
- 4) хрематоніми [41].

До хрематонімів відносяться назви книг, фільмів, музичних творів, комп'ютерних ігор, футбольних клубів. Цікавим видається той факт, що в

художньому дискурсі кількість прецедентних хрематонімів практично повністю наблизилося до антропонімів, в той час як в німецькому газетному дискурсі спостерігається незначна перевага антропонімів (46 %) у порівнянні з хрематонімами (45 %).

Таблиця 1

Класифікація власних назв у романі В. Херндорфа «Чік»

Власні назви	Приклади	Кількість	
		Абсолютна, од.	Відносна, %
Антропоніми	<i>Isa</i>	30	46 %
Топоніми	<i>Berlin</i>	4	6 %
Хрононіми	<i>Zweiter Weltkrieg</i>	2	3 %
Хрематоніми	« <i>Independence Day</i> »	29	45 %
Разом		65	100 %

Серед антропонімів також можна виокремити імена історичних особистостей (4), напр.: *Clayderman*, сучасних знаменитостей (актрис (2), напр.: *Megan Fox*, спортсменів (5), напр.: *Kevin Kuranyi*, політиків (3), напр.: *Bismarck*, музикантів (5), напр.: *The White Strips*, письменників (1): *Shakespeare*, імена персонажів художніх творів (3), напр.: *Winnetou*, біблійний онім Ніоб – Іов і онім, який перейшов в апелятив Іванс – Івани.

Яскравим прикладом вживання антропоніма в романі служить ім'я Hannibal – Ганнібал. Підлітки під час своєї подорожі розуміли, що на будь-якій автозаправній станції їх викриють, і тоді у Чіка з'являється геніальний план заправити машину ввечері.

Він порівнює свій план з переходом Ганнібала через Альпи : «*Tschick fand, das wäre ein brillanter Plan, mindestens Hannibal über die Alpen*» ‘Він вважав, що це неймовірно геніальний план, як мінімум, як перехід Ганнібала через Альпи’ [28, с. 191].

Уявлення про красу і привабливу зовнішність пов'язані у підлітків з популярними актрисами та футболістами. Успішність і популярність переносяться підлітками на зовнішність зірок: успішний і знаменитий значить

для них красивий, його / її зовнішність потрібно копіювати, наслідувати манерам.

Ідеал краси для дівчат втілює американська актриса і фотомодель Меган Фокс, а для юнаків – футболіст Кевін Кураньї : *«Wenn man nicht gerade die Figur von Megan Fox hat, kann das ziemlich verzweifelt aussehen»* ‘А якщо ж у дівчини фігура не зовсім як у Меган Фокс, то видовище взагалі надзвичайно сумне.’ [28, с. 13].

Також, заголовний персонаж роману Чік намагається змінити свою зовнішність за допомогою ізоляційної стрічки, наслідуючи відомому німецькому футболісту Кевіну Кураньї : *Er (Tschick) legte beide Schlafsäcke als Kissen auf den Fahrersitz, setze meine Sonnenbrille wieder auf, schob sie ins Haar, steckte eine Zigarette in seinen Mundwinkel und klebte sich zuletzt ein paar Stücke schwarzes Isolierband ins Gesicht, um einen Kevin-Kuranyi-Bart zu simulieren. Er sah allerdings nicht aus wie Kevin Kuranyi, sondern wie ein Vierzehnjähriger, der sich ...* ‘Він клав спальник на сидіння, щоб бути вище, одягав мої сонячні окуляри, піднімав їх на лоб, брав в рот сигарету, а під кінець навіть приклеїв собі пару шматочків чорної ізоляційної стрічки на обличчя, щоб зобразити борідку в стилі Кевіна Кураньї. Але виглядав Чік при цьому зовсім не як Кевін Кураньї, а як чотирнадцятирічний хлопчик...’ [28, с. 140].

Світовідчуття підлітків міцно асоціюється з героями пригодницьких романів. Так, імена літературних персонажів *Winnetou* ‘Віннету’ та *d'Artagnan* ‘Д'Артаньян’ передають авантюрні настрою героїв сучасного підліткового роману: *«Tschick wollte dann noch, dass wir alle unsere Finger ritzen und einen Tropfen Blut auf die Buchstaben gießen, aber Isa meinte, wir wären doch nicht Winnetou und dieser andere Indianer, und da haben wir es nicht gemacht»* ‘А Чік ще запропонував, щоб ми порізали пальці і капнули по краплі крові на наші ініціали, але Іза заперечила, що ми ж не Віннету і той другий індіанець, і ми не стали цього робити.’ [28, с. 235].

Або ж *«Er (Polizist) zuckte zusammen, entspannte sich aber sofort, als meine Mutter den Lampenschirm abnahm und damit grüßte wie d'Artagnan mit seinem*

Federhut» 'Почувши звук, він здригнувся, але, коли мама зняла з голови абажур і махнула їм в знак вітання, як д'Артаньян капелюхом, тут же заспокоївся.' [28, с. 337].

Крім того, у романі зустрічаються географічні назви у формі засобів вторинної номінації: *Mekka* 'Мекка', *Amerika* 'Америка', *Bangladesch* 'Бангладеш', *Cote d'Azur* 'Кот-д'Івуар'. Причому у двох топонімів в одномовному тлумачному словнику DUDEN Deutsches Universalwörterbuch можна побачити й зафіксоване переносне значення *Amerika entdecken* 'відкрити Америку', *Mekka* 'важливе, значуще місце для людей з певними інтересами'.

Так, під час першого допиту оповідач зважує свої шанси уникнути покарання і розуміє, що це практично неможливо: «*Ich könnte noch gen Mekka beten und mir in die Hose kacken, sonst sind nicht mehr viele Optionen offen*» 'Можна хіба що ще помолитися обличчям до Мекки й обісратися, – інших варіантів я не бачу.' [28, с. 8].

Майк описує свій емоційний стан, коли він вперше в житті виявляється вночі один на вулиці, порівнюючи його з відкриттям Америки, немов для нього відкрився новий світ: «*Natürlich war ich auch früher schon nachts draußen gewesen, aber das war nicht das Gleiche. Das war immer mit den Eltern oder auf der Autofahrt von Verwandten zurück oder so. Jetzt war es eine ganz neue Welt, eine vollkommen andere Welt als bei Tag, es war, als hätte ich Amerika entdeckt*» 'Звичайно, я і до того бував вночі на вулиці, але це зовсім не те. Раніше я завжди був з батьками, ми поверталися на машині від родичів або ще щонебудь в цьому роді. А тепер я опинився в якійсь зовсім новій реальності, зовсім іншій, ніж вдень, як ніби раптово відкрив Америку.' [28, с. 293].

Герої роману випадково зустрічаються і знайомляться з учасником Другої світової війни, який розповідає підліткам про військових діях, називаючи при цьому російських солдатів Іванами. Тут ми спостерігаємо апелятивацію – перехід власного імені в загальне ім'я: «*Die oder ich! Das war*

die Frage. Jeden Tag Iwans, jungdliches Fleisch, das auf uns zugetaumelt ist – Ein Ozean aus Fleisch. Die hatten zu viele davon. Von Lebensraum im Osten. Waren zu viele Russen da» ‘Або ти, або тебе! Ось і все питання. І кожен день ці Івани, це свіже м'ясо повзло на нас. Море м'яса. Народу-то у них надто багато. Все це життєвий простір на Сході. Росіян там було занадто багато.’ [28, с. 49].

В цьому прикладі можна побачити, як онім замість того, щоб індивідуалізувати суб'єкт, підкреслює його типізовану сутність і набуває класифікаційну функцію. Цей перехід Н. Алефиренко пояснює наявністю в семантиці оніма індивідуальної ознаки, яким даний об'єкт іменування виділяється із сукупності інших однотипних об'єктів і групової ознаки, за якою цей об'єкт належить до відповідного класу об'єктів [2, с. 204].

Більш того, даний приклад підтверджує властивість власних імен набувати етнічну маркованість. Так, Л. А. Феоктистова, аналізуючи апелятивні похідні від імені Іван, переконливо доводить закріпленість імені Іван за росіянами, причому як в російському, так і в інших мовах.

Ім'я Іван може служити для позначення будь-якої російської людини, а також використовуватися у загальному значенні – російський народ [22, с. 98-99].

Серед прецедентних назв книг, фільмів, музичних творів, комп'ютерних ігор, футбольних клубів особливої уваги заслуговують назви пісень, музичних творів, імена авторів або виконавців. Як приклад розглянемо ім'я Clayderman – Клайдерман.

Це відомий французький піаніст, аранжувальник, виконавець класичної та етнічної музики, а також музики до кінофільмів. Під час своєї подорожі підлітки весь час слухають музику у виконанні Клайдермана, оскільки касета з його записами була єдиною у викраденій машині: *«Clayderman klimperte, und dass er da so klimperte und dazu das eingedetschte Dach, Tschicks zerstörter Fuß und dass wir in einer hundert Stundenkilometer schnellen, fahrenden Müllkippe unterwegs waren, machte ein ganz seltsames Gefühl in mir – Es war ein*

euphorisches Gefühl, ein Gefühl der Unzerstörbarkeit» 'Клайдерман бринькав на своєму фортепіано. І від того, що він там бринькав, від пом'ятою даху, зламаної ноги Чіка, від того, що ми їхали на цьому відрі з гайками зі швидкістю сто кілометрів на годину, у мене було якесь дивне почуття. Щось на зразок ейфорії і відчуття непереможності...' [28, с. 289].

Назва популярної американської рок-групи The White Strips, фанатом якої є головний герой роману, включає в пам'яті читача звуковий ряд запальних пісень і передає емоційний стан Майка і його бажання забутися.

«Ich schleppte als Erstes meine CDs runter und drehte die Anlage im Wohnzimmer voll auf. White Strips. Dann die Terrassentür auf, dann an den Pool gelegt mit drei Tüten Chips und Cola und meinem Lieblingsbuch, und ich versuchte, die ganze Scheiße zu vergessen» 'Насамперед я притягнув до вітальні свої диски і врубив там музичний центр на максимальну гучність. White Stripes. Я відчинив двері тераси, ліг біля басейну з трьома пакетами чіпсів, колою і улюбленою книжкою і постарався забути про всю вчорашню фігню.' [28, с. 102-103].

Як видно з прикладів, антропоніми, топоніми та хрематоніми за своїм походженням пов'язані з різними сферами життя і використовуються в художньому дискурсі для характеристики дій, зовнішності, емоційних станів і переживань. Здатність власних назв акумулювати культурну інформацію дозволяє їм виступати як маркери культурного досвіду, що визначають світоглядні, етичні, естетичні установки героїв твору і суспільства в цілому.

Як показує аналіз емпіричного матеріалу, назви музичних творів і фільмів по своїй стилістичній функції в художньому тексті наближаються до крилатих висловів, але ефект досягається не влучністю або образністю вираження, а шляхом нерозривного зв'язку з самим твором: музикою або фільмом і враженнями від них.

Так, у романі через прецедентні назви фільмів створюються відсилання до емоційно навантажених оптичних, візуальних образів. У дорозі героїв наздоганяє злива, так що їм доводиться зупинитися в полі і перечекати грозу.

Розгул стихії викликає в головного героя асоціації з фільмом-катастрофою «День незалежності»: *«Die Wolken hoben sich und kamen wie eine Walze uns auf zu. «Independence Day», sagte Tschick»* ‘Хмари піднімалися і хвилею котилися на нас.

– День незалежності, – сказав Чік.’ [28, с. 146-147].

Адекватне вербальне вираження емоцій ускладнене самою їх природою і дифузним характером. Дослідники пов'язують складність вербалізації емоційних станів з їх фізіономічним походженням, що, своєю чергою пояснює поєднання вербальних і невербальних знаків в емоційному типі комунікації.

Цим пояснюється активне звернення автора і героїв в ситуаціях емоційного спілкування до невербального коду через назви фільмів, пісень, музичних творів. Згідно з каналом сприйняття фізичного світу виділяють два типи невербальних знаків або сигналів: оптичні та акустичні.

Через назви фільмів текст роману насичується кінематографічною образністю. З одного боку, ми спостерігаємо, як простір художнього тексту розширюється шляхом використання образів і епізодів з кінофільмів, а з іншого – це явище свідчить про нерозривність та наступність загального культурного простору.

«Das ist Wahnsinn», sagte Tschick.

«Ja», sagte ich Wahnsinn.

«Das ist noch viel besser als Fernsehen. Obwohl Fernsehen auch gut ist.

Kennst du «Krieg der Welten?»

«Logisch». «Kennst du Starship Troopers?»

«Mit den Affen?»

«Mit Insekten»

‘– Дивовижно, – сказав Чік.

– Так, – відгукнувся я, – приголомшливо.

– Це набагато крутіше, ніж кіно. Хоча кіно – це теж круто. Дивився «Війну світів»?

– Звісно.

- А «Зоряний десант»?
- Це де мавпи?
- Нє, там комахи ...' [28, с. 159].

Для передачі емоційного стану як не можна краще підходить акустичний ряд, актуалізувати який дозволяють назви груп, музичних творів або пісень. Герой-оповідач сумує під романтичну баладу *Ballade pour Adeline* : «*Ich legte eine Hand in seinen Nacken, und dann saßen wir da und hörten «Ballade pour Adeline», und ich dachte einen Moment darüber nach, auch schwul zu werden*» ‘Я поклав руку йому на потилицю, і так ми сиділи і слухали «Баладу для Аделіни», і я навіть на секунду подумав, чи не стати мені теж геєм.’ [28, с. 287].

Для того щоб позбутися від пригніченого стану, розчарування, Майк включає музику, яка спонукає його до активних дій: «*Wieder zu Hause, wusste ich nicht, was ich machen sollte. Ich legte Survivor ein und fing an, die Möbel in meinem Zimmer umzustellen*» ‘Повернувшись додому, я ніяк не міг придумати, куди себе подіти. Потім врубив Survivor і почав рухати меблі у себе в кімнаті.’ [28, с. 86].

Як видно з наведених прикладів, назви музичних творів і фільмів використовуються героями роману мовою оригіналу без перекладу на німецьку. Німецька дослідниця Клаудія Марія Ріль пояснює спонтанне перемикання в промові з рідної мови на іноземну бажанням зберегти звучання і реєстр оригіналу для того, щоб висловити свій емоційний стан або дати емоційну оцінку того, що відбувається [19].

Серед антропонімів домінують імена реальних особистостей, набагато перевищуючи кількість імен з денотатами з вигаданого простору книг або фільмів. Прецедентні антропоніми виступають, як правило, в порівняльних конструкціях і є експлантом готових образів, що дозволяє автору відмовитися від прямого опису зовнішності, манери поведінки та перейти від послідовного створення образу до його одно моментного відтворення.

2.2. Особливості перекладу власних назв у романі українською мовою

У перекладі твору зустрілися такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація та калькування.

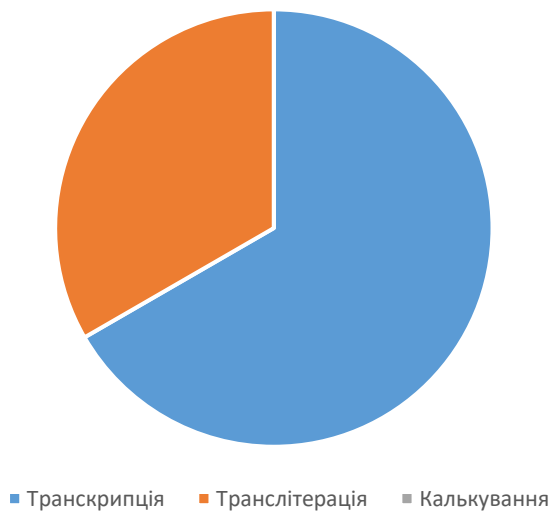
Таблиця 2

Способи перекладу власних назв у романі В. Херрндорфа «Чік» українською мовою

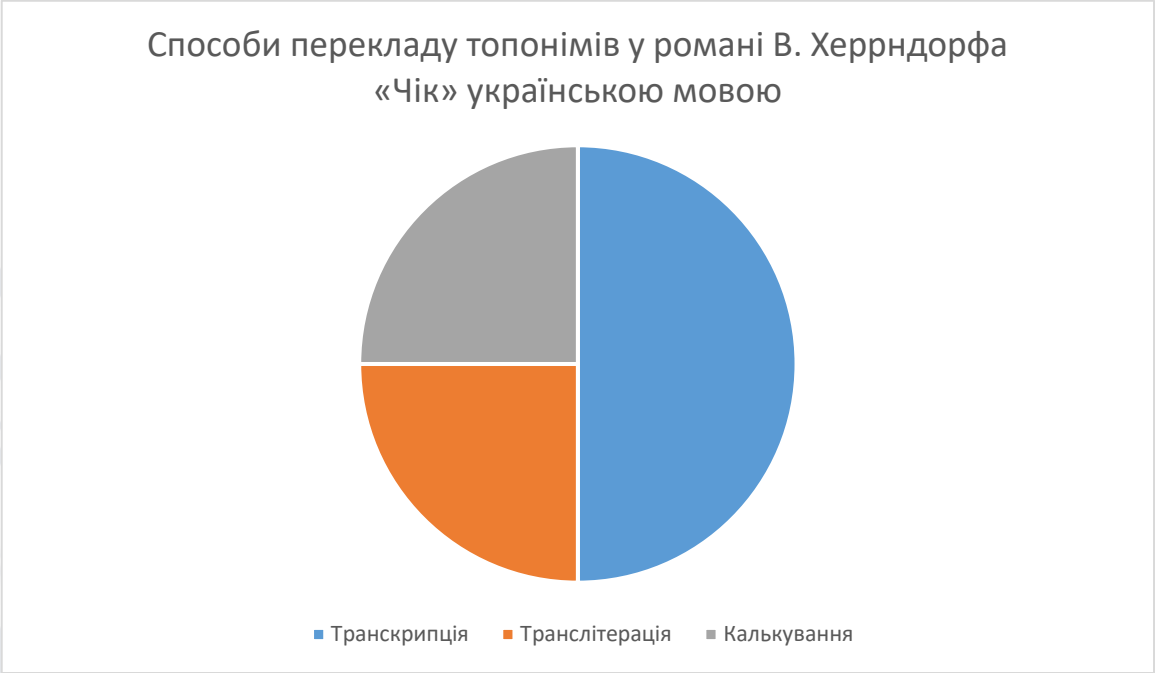
Способи перекладу	Приклади	Кількість	
		Абсолютна, од.	Відносна, %
Транскрипція	<i>Tatjana Cosic</i> 'Татьяна Косіч'	34	52%
Транслітерація	<i>Megan Fox</i> 'Меган Фокс'	23	35%
Калькування	<i>Hagecius-Gymnasium</i> 'гімназія св. Хагесіуса'	8	13%
Разом		65	100%

Графік 1

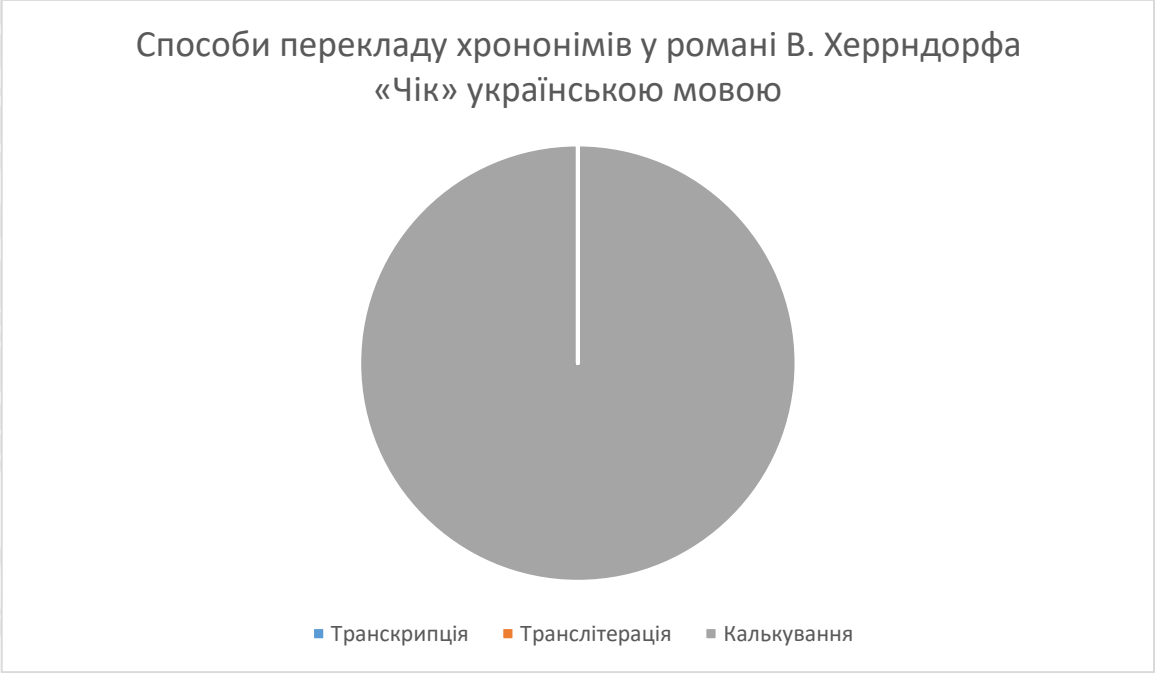
Способи перекладу антропонімів у романі В. Херрндорфа «Чік» українською мовою

Графік 2

Графік 3

У перекладах німецьких імен транскрипцією можна побачити такі приклади, як: *Ymor* ‘Аймор’, *Tethis* ‘Тефис’, *Ghlen Livid* ‘Глен Ливід’ [30].

При перекладі імен досить часто передача може орієнтуватися і на письмову (графічну) форму. У такому випадку, можливе просте перенесення графічної форми імені без змін з тексту однією мовою в текст іншою мовою. Проте найчастіше практикується, коли мови користуються загальною графічною основою писемності. Такої практики зазвичай дотримуються в більшості країн, що користуються латинським алфавітом.

У зв’язку з чим, у західноєвропейських мовах, при перекладі власних назв з однієї мови на іншу не змінюють орфографію: так зручніше читачам, які завдяки цьому підходу можуть легко орієнтуватися в будь-яких письмових джерелах.

Суворе розмежування транскрипції й транслітерації на практиці проводиться порівняно рідко, зазвичай відбувається поєднання обох методів.

Однак, якщо говорити про застосування транслітерації для передачі імен власних, скажімо так, в чистому вигляді, а не в поєднанні з транскрипцією, то

в перекладах можна зустріти наступні приклади: *Offler* ‘Оффлер’, *Kisdra* ‘Доїсдра’ [30].

Так, деякі дослідники розглядають транспозицію поряд з калькуванням як різновид власне перекладу. Такий підхід може визначатись як помилковий, оскільки транспозицію вельми умовно можна назвати перекладом, і вона застосовується лише там, де склалася певна перекладацька традиція, в той час як калькування перекладач застосовує не для дотримання професійних звичаїв, а на свій власний розсуд, якщо вважає, що відсутність власне переведення того чи іншого оніма читач пропустить щось важливе, вкладене у це ім'я автором.

Недолік прямого перенесення в тому, що носії мови перекладу можуть помилково визначити, як правильно вимовляється іншомовне ім'я. Також при перенесенні імені в незмінній формі, часто носії мови перекладу застосовують до іншомовного імені свої правила читання, що призводить до спотвореної вимови такого імені [11, с. 15-16].

На практиці транспозиція зустрічається рідше транскрипції, транслітерації та калькування, напр.: *Zephir* ‘Зефір’, *Pseudopolis* ‘Псевдополіс’. Що стосується другого випадку, слова «псевдо» і «поліс» давно запозичені з грецької та утвердилися як в англійській, так і в німецькій та українській мові. З цієї причини в даній ситуації був використаний спосіб етимологічної відповідності (транспозиція) [30].

Калькування (власне переклад) – один із методів перекладу, сутність якого полягає в тому, що слова і вирази однієї мови перекладаються на іншу мову шляхом точного відтворення засобами перекладу мови їх морфологічної або словесної структури [5, с. 56].

Калькування полягає у створенні слова або поєднання слів які копіюють структуру вихідної лексичної одиниці, а саме *Winnetou* ‘Віннету’ та *d'Artagnan* ‘Д'Артаньян’.

Способом перекладу, що переважає у творі, виявилася транскрипція. З її допомогою було перекладено 34 власні назви, серед яких 2 топоніми, 20 антропонімів та 12 хрематонімів, напр.: *Tatjana Cosic* ‘Татьяна Косіч’.

Транслітерацією було перекладено 23 власних назв, серед яких 1 топонім, 12 хрематонімів і 10 антропонімів, напр.: *Megan Fox* ‘Меган Фокс’.

Способом калькування було перекладено 8 власних назв, серед яких 1 топонім, 5 хрематонімів і 2 хрононіми, напр.: *Hagecius-Gymnasium* ‘гімназія св. Хагесіуса’.

2.3. Особливості перекладу власних назв у романі англійською мовою

У перекладі твору зустрілися такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація, калькування й транспозиція.

Таблиця 3

Способи перекладу власних назв у романі В. Херрндорфа «Чік»
англійською мовою

Способи перекладу	Приклади	Кількість	
		Абсолютна, од.	Відносна, %
Транслітерація	<i>Winnetou</i> ‘Winnetou’	31	48%
Транспозиція	<i>Moskau</i> ‘Moscow’	15	23%
Транскрипція	<i>Maik</i> ‘Mike’	11	17%
Калькування	<i>Werder bei Potsdam</i> ‘Werder, near Potsdam’	8	12%
Разом		65	100%

Значну роль у перекладі художніх творів відіграє передача власних імен героїв. Один із головних персонажів твору В. Херрндорфа – Чік, росіянин, і тому в нього російське ім’я та прізвище – Андрей Чіхачьов. І це не єдиний випадок використання іноземних імен, у творі також фігурують інші слов’янські, скандинавські та французькі імена. При цьому необхідно враховувати особливості цих мов, їх засоби перекладу та використовувати міжнародну систему передачі власних назв (антропонімів), а також правильно підібрати засоби перекладу.

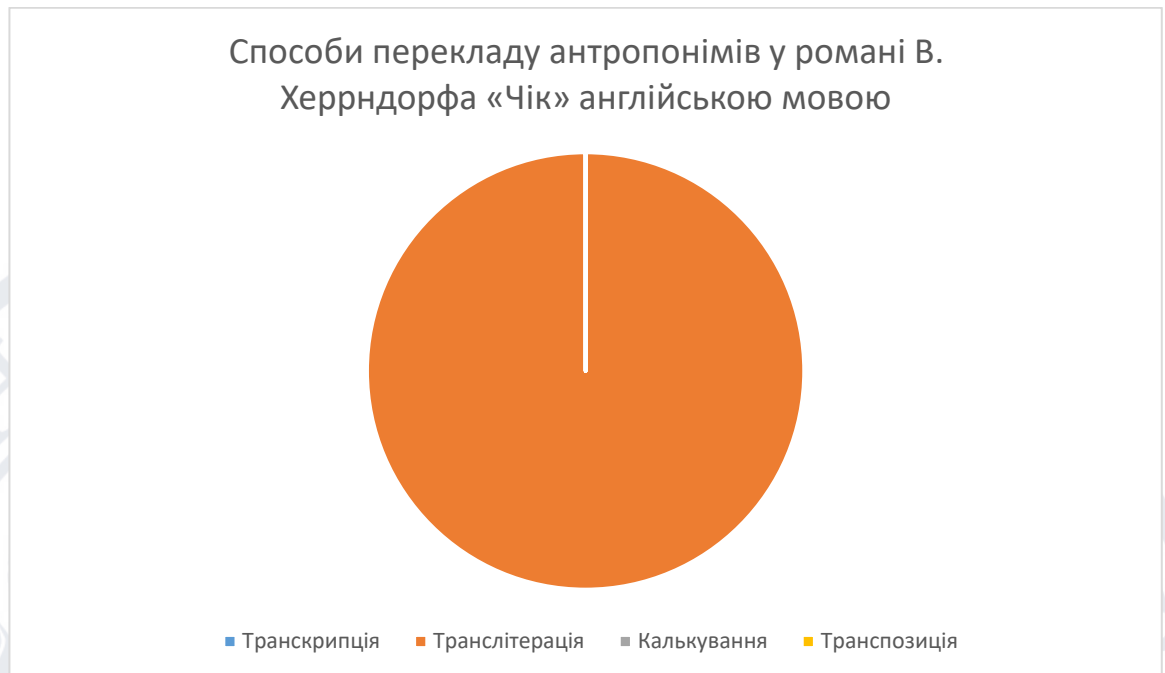
В основі німецької та англійської мов лежить одна система літер, тому перенесення власних назв у багатьох випадках було здійснено шляхом повного збереження їх написання в оригіналі, тобто транслітерації. Ця стратегія була використана в абсолютній більшості перекладів антропонімів, напр.: *Hannibal* ‘Hannibal’, *Lukas* ‘Lukas’, *Tschick* ‘Tschick’. Якщо простежити етимологію слова *Tschick* у німецькій мові, можна стверджувати, що таке ім’я для персонажа автор обрав саме тому, що воно відповідає образу та характеру самого героя. Адже в перекладі з німецької слово *Tschick* вживається для позначення недопалка.

Транскрибовані імена, поряд з іншими реаліями, є тими нечисленними елементами перекладу, які зберігають певну національну своєрідність у своїй словесній звуковій формі. При перекладі роману принцип транскрипції використовується рідко, напр.: *Tatjana* ‘Tatiana’, *Maik* ‘Mike’, *Schürmann* ‘Schuermann’. Хоча при перекладі перших двох прикладів і можна було передати антропоніми транслітерацією, то в останньому прикладі це було неможливо, оскільки в англійській мові немає букви [ü], тому перекладач і передав її поєднанням букв [ue].

Окремим випадком є антропонім *d'Artagnan*, який не був відтворений при перекладі англійською мовою. Порівняйте:

«...als meine Mutter den Lampenschirm abnahm und damit grüßte wie d'Artagnan mit seinem Federhut» – «...when my mother removed the lampshade and greeted him with a bow, holding out the lampshade like a feather cap».

Графік 5

Топоніми у творі включають в цілому назви країн, міст, історичних областей, морів, гірських архіпелагів. При цьому є ряд зовнішніх реалій, тобто таких, які не належать до німецьких, а є глобальними – назви інших країн, міст тощо. Ці реалії, як правило, перекладені англійськими відповідниками й однаково чужі як для мови оригіналу, так і для мови перекладу, але вони також досить чітко натякають на широкий спектр розмов і пригод двох друзів, напр.: *Amerika* ‘America’, *Mekka* ‘Месса’, *Alpen* ‘Alps’.

Шляхом транслітерації було передано лише два топоніми: *Berlin* ‘Berlin’ та *Côte d’Azur* ‘Côte d’Azur’. Останній був перекладений транслітерацією через те, що воно походить із французької мови та перекладається українською як «Лазурний берег».

Методом калькування було передано один антропонім: *Werder bei Potsdam* ‘Werder, near Potsdam’. Перекладач використав саме цей прийом, тому що автор оригіналу використовує описовий метод для позначення міста, це саме той Вердер, що біля Потсдаму, і ніякий інший. Тому просто передати назву міста літера в літеру було б зовсім недоречно, оскільки втрачався б меседж.

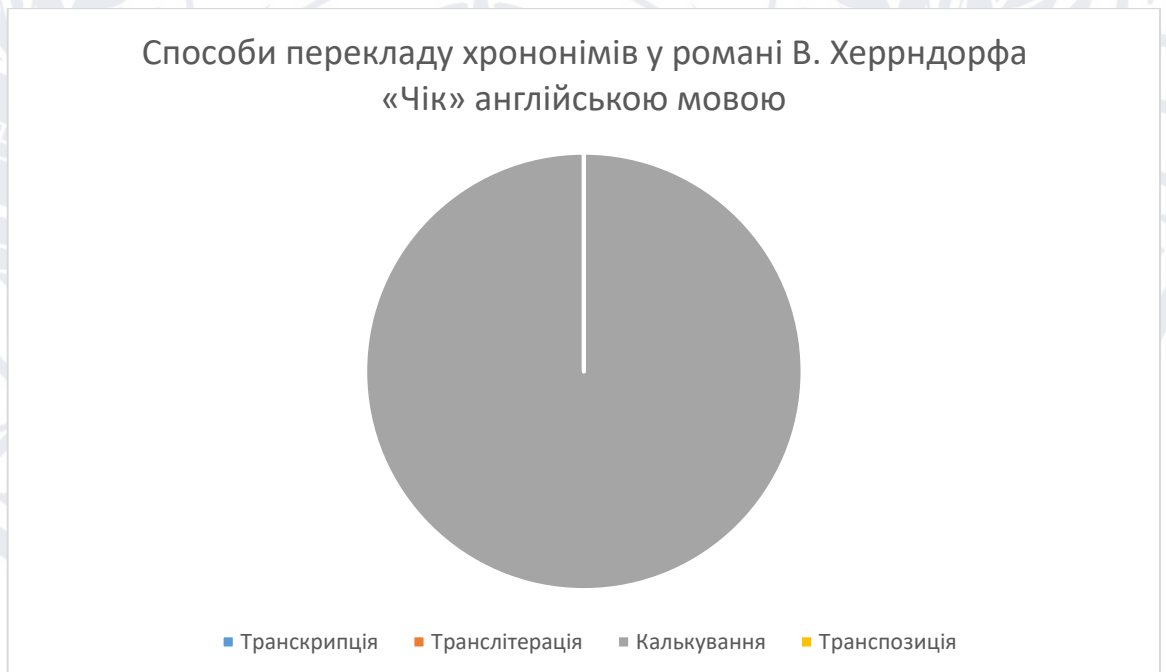
До підгрупи хрематонімів, що зустрілися у творі, належать назви пісень, фільму і книги. Усі об'єкти культури були перекладені транслітерацією, напр.: *Ballade pour Adeline* 'Ballade pour Adeline', «*Independence Day*» '«Independence Day»', *Survivor* 'Survivor' або її поєднанням із калькуванням: *Graf Luckner* 'Count Luckner'. Вибір саме такої стратегії зумовлений використанням в оригіналі роману хрематонімів, написаних англійською / французькою мовою. Також цікаво, що в оригіналі автор не пояснює, що пісня *Survivor* належить американській групі *Destiny Child*, а перекладач додає таке пояснення до хрематоніма, хоча саме англійськомовний читач ближче знайомий з англійськомовними виконавцями, і йому з меншою ймовірністю потрібне таке уточнення.

Графік 7

У творі фігурує лише один хрононім, який був перекладений калькуванням: *Zweiter Weltkrieg* ‘World War II’.

Графік 8

У творі В. Херрндорфа «Чік» єдиний ергонім – це назва найбільшої російської авіакомпанії *Aeroflot*. Він був перекладений англійською мовою способом транслітерації як ‘Aeroflot’, оскільки початкова транслітерація

взагалі проводилася з російської мови, і виглядає однаково як у німецькій, так і в англійській мові.

Методом перекладу, який переважає у творі, виявилася транслітерація. З її допомогою було перекладено 31 власні назви, у тому числі 21 антропонім, 5 хрематонімів, 4 топоніми та 1 ергонім, напр.: *Winnetou* 'Winnetou', *Shakespeare* 'Shakespeare', *Bismarck* 'Bismarck'.

Транспозицією було перекладено 15 топонімів, напр.: *Moskau* 'Moscow', *Sibirien* 'Siberia', *Tschetschenien* 'Chechnya'.

Способом транскрипції було перекладено 11 антропонімів, напр.: *Maik* 'Mike', *Schürmann* 'Schuermann', *Tatjana* 'Tatiana'.

Калькуванням було перекладено 4 топоніми та 4 хрононіми: *Werder bei Potsdam* 'Werder, near Potsdam' та *Zweiter Weltkrieg* 'World War II'.

Висновки до Розділу 2

На сторінках роману «Чік» зустрілось 65 власних імен і назв, що використовуються у романі у формі засобів вторинної номінації. Так, ономастикон роману складається з 4 класів власних назв, а саме: антропонімів (30), топонімів (4), хрононімів (2), хрематонімів (29).

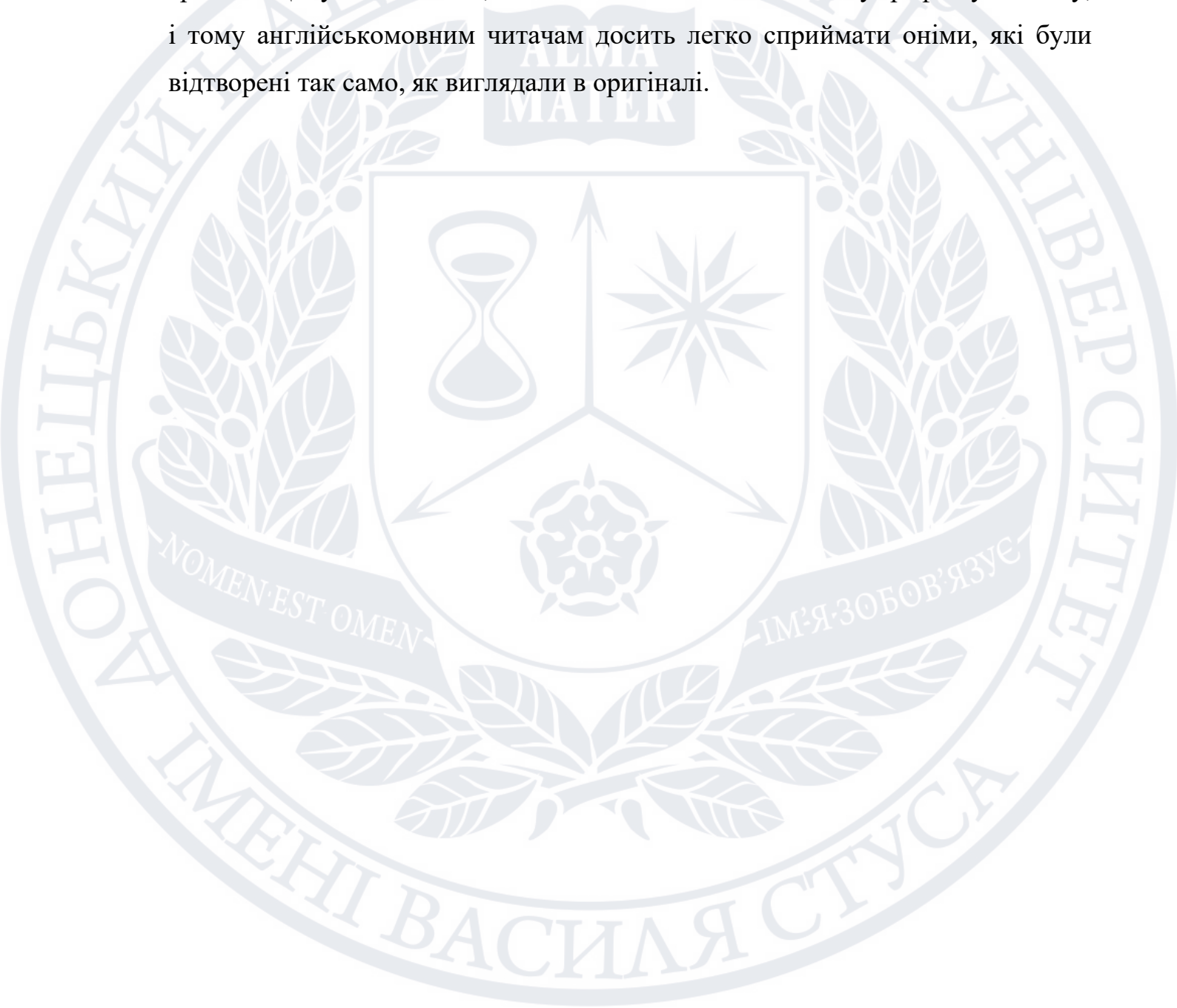
Серед антропонімів також можна виокремити імена історичних особистостей (4), сучасних знаменитостей (актрис (2), спортсменів (5), політиків (3), музикантів (5), письменників (1), імена персонажів художніх творів (3), біблійний онім і онім, який перейшов в апелятив.

У романі зустрічаються географічні назви у формі засобів вторинної номінації.

Одним з найпоширеніших способів передачі власних імен з німецької на українську є транскрипція – це метод перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її звукової форми за допомогою літер мови перекладу, коли «кожній фонемі вихідної мови знайдено відповідність у фонемному складі» іншої мови. Транскрипцією було перекладено 23 власні назви, серед яких 3 топоніми, 12 антропонімів та 8 хрематонімів. Саме транскрипція

переважає тому, що це один із найточніших видів перекладу, тому що при перекладі транскрипцією передається весь колорит мови оригіналу.

У перекладі з німецької на англійську методом перекладу власних назв, що переважає, виявилася транслітерація. Транслітерацією було перекладено 31 власні назви, серед яких 21 антропонім, 5 хрематонімів, 4 топоніми та 1 ергонім. Це зумовлено тим, що обидві мови мають однакову графічну систему, і тому англійськомовним читачам досить легко сприймати оніми, які були відтворені так само, як виглядали в оригіналі.

РОЗДІЛ 3

ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ СЕРГІЯ
ЖАДАНА «ДЕПЕШ МОД»

3.1 Аналіз вживання власних назв у романі «Депеш Мод».

Найперше, що кидається в очі, це назва роману, що апелює до назви «Dereche Mode», популярної англійської рок-групи 90-х і сьогодення. Назва твору постає не на основі власних музичних уподобань Жадана, а через реалізацію ідеологічного вектору. «Депеш Мод» – це роман про покоління кінця 80-х - початку 90-х, коли музику цієї британської групи можна було почути на кожній підпільній вечірці на колишньому пострадянському просторі.

Центральне місце в системі персонажів займають колоритні образи хлопців-товаришів, створених Сергієм Жаданом. Прикметною особливістю Жадана є надання зображуваним особам вигаданих, непривабливих прізвищ, іноді непристойних, іноді з натяком на певні їх риси, але завжди з підтекстом, із викликом – єврей-антисеміт *Собака Павлов* ‘Dog Pawlow’, невдаха *Вася Комуніст* ‘Wasja Kommunist’, кремезний хлопець нетрадиційної сексуальної орієнтації *Андрюша Какао* ‘Andrjuscha Kakao’, *Саша Карбюратор* ‘Sascha Zündkerze’, *Чанай* ‘Tschapaj’, *Вова* ‘Wowa’ та *Володя* ‘Wolodja’ [25].

Периферію заповнюють імена товаришів і людей, що зустрічаються під час пошуків. Топоніми позначають початковий, проміжні та кінцевий пункти подорожі *вулиця Гоголя* – ‘Gogol-Straße’, *Вузлова* – ‘Wuslowa’, *Кінцева* – ‘Kinzewa’.

Взагалі, мало не у кожному творі письменника неодмінно присутні номінативні чи стилістично нейтральні літературно-художні антропоніми. Письменник віддає перевагу однослівним, зазвичай іменним варіантам. Це пов’язано з необхідністю короткого визначення денотата-персонажа, і «Депеш Мод» не став виключенням. Пор.: *Володя, Маруся, Вова, Гоша, Роберт*. Для багатьох літературно-художніх антропонімів мотиваційною ознакою є симпатії чи антипатії автора до літературних героїв. Через це виникли власні

назви, структура яких часто зрусіфікована, зменшувально-пестливі варіанти онімів мають експресивне та емоційне забарвлення. Пор.: *Юрік, Віталік*. Це так звані суржикові іменні варіанти.

Навдивовижу мало у творі С. Жадана літературно-художніх антропонімів, які б мали повне, офіційне тричленне ймення героя. Це, як правило, люди старшого покоління: *Микола Іванович Плоских, Павлова Віра Наумівна* [9].

Сергій Жадан на сторінках свого твору відтворює описувану ним картину часу за допомогою реальних іменників певного періоду [4, с. 19]. Локалізація дії художнього твору в часі зумовлена також використанням так званих хронотопів – імен та прізвищ людей, відомих у певний історичний період: *Чапай, Троцький, Вася Сталін, Ілліч, Коба*.

Нечисленними, а втім, навдивовижу важливими у створенні реального історичного фону твору Сергія Жадана є літературно-художні антропоніми, які є іменами реальних та історичних постатей інших національностей, напр.: *Фідель Кастро* [10].

Так, на сторінках роману функціонують 89 власних імені і назв, що використовуються у романі у формі засобів вторинної номінації. Так, ономастикон роману складається з 4 класів власних назв.

Таблиця 4

Види власних назв у творі

Власні назви	Приклади	Кількість	
		Абсолютна, од.	Відносна, %
Антропоніми	<i>Депеш Мод</i>	42	48 %
Топоніми	<i>Західне побережжя</i>	31	36 %
Ергоніми	<i>Церква Ісуса</i>	8	8 %
Хремадоніми	<i>Макаров (зброя)</i>	8	8 %
Разом		89	100 %

Серед антропонімів також можна виокремити імена сучасних знаменитостей (музикантів (5), напр.: *Депеш Мод*, спортсменів (1): *Гомер Гарріс*, письменників (1): *Степан Галябарда*), історичних особистостей (11),

напр.: *Гагарин*, імена персонажів художніх творів (2): *Буратіно*, персонаж давньогрецької міфології (1): *Прометей*, біблійний оніми (2), напр.: *Святий Петро* та центральна істота буддизму *Будда*.

Красномовні імена персонажів Собака Павлов, Вася Комуніст, Саша Карбюратор, Вова та Володя, Чапай – свідчать про спробу створити певні типажі, що дуже вписується у загальний ономастичний простір роману, переповнений антропонімами часів Радянського Союзу.

Літературно-художній антропонім *Вася Комуніст* вказує на ідейні переконання героя. Для автора *Вася Комуніст* – вірний друг, який «дотримується якихось своїх комуністичних принципів» [10].

Антропонім *Собака Павлов* також виник, поза всяким сумнівом неспроста. Один із головних героїв роману Собака Павлов насправді ніякий не собака. Це лише прізвисько, якими його всі називають. З цим прізвиськом пов'язано багато жартів компанії, наприклад: «Ще весь час десь поруч живе Моряк – відбитий чувак із порваним правим вухом, каже, що вухо йому собака прокусив, Павлов? – перепитує обов'язково хто-небудь, такий ніби жарт...» [62, с. 22]. Перша асоціація, яка виникає з ім'ям цього персонажа – відомий фізіолог Іван Петрович Павлов, який проводив експерименти на собаках. Однак характерні риси Собаки Павлова письменник приховує набагато глибше. Персонаж сам веде життя собаки. Сергій Жадан майстерно надає герою манери, звички та якості, характерні для собаки: «...Собака втомлений і змучений – він п'є вже третій день...», «Собака важко сковтує слину», «Собака переводить подих» [62, с. 4-5]. Бабуся з любов'ю називає його Віталіком, а лікар – Віталієм Львовичем. Дивне поєднання собаки та лева.

Цікавим також є літературно-художній антропонім *Какао*. Зрозуміло, що це антропонім-прізвисько. Автор, як і сам герой, не називає справжнього імені персонажа: : «У тебе є ім'я? Какао киває своєю великою головою, але ім'я не називає». Чому героя так прозвали, ми не знаємо, можливо, він любив какао, хоча зараз п'є каву та алкоголь. Антропонім *Моряк* мав би вказувати на

зв'язок персонажа з морем, але такої асоціації ми не знаходимо: «Моряк - відбитий чувак із порваним правим вухом, каже, що вухо йому собака прокусив, Павлов?». Антропонім *Підзаборна Людмила Кузьмінішна* вказує на персонажа без притулку, бездомного; і *Підзаборна*, і *Кузьмінішна* – оніми російського походження [10].

Яскравим прикладом вживання антропоніма в романі служить ім'я *Чапай* 'Tscharaj'. Це товариш головних героїв роману, що живе в майстерні на заводі" (його ще називають Чапай-джуніор, оскільки, як можна здогадатися, у нього був Чапай-тато). Автор навмисно вводить читача в оману таким прізвиськом, що є співзвучне із прізвиськом відомого діяча Російської імперії Василем Івановичем Чапаєвим.

Важливу стилістичну роль відіграє поєднання антропоніма з апелятивом, який акцентує ім'я, виступає як індивідуальна художня міні-характеристика персонажа: *друзі-рекламники Вова і Володя, малий Чак Бері* [9].

Продовжуючи тему із друзями-рекламниками, які, за задумом автора, з'являються лише парно: «...нервують Вова і Володя...», «...говорять Вова і Володя і кладуть слухавку» [62, с. 5], «Вова і Володя не наважуються показати свої документи» [62, с. 9] тощо, швидко впадає в око, що імена *Вова* та *Володя* є варіантами імені Володимир, утворені скороченням. Постійне використання в парі створює комічний ефект, як і використання зменшувальної форми для позначення дорослих. Водночас різні зменшувально-пестливі варіанти одного й того самого імені дозволяють розрізняти персонажів та виражати відмінності в їхніх характеристиках [12, с. 57].

Баланс між вчорашнім і завтрашнім, між *Радянським Союзом* 'Sowjetunion' та Заходом – одна з головних тем твору. Тому не дивно, що у романі неодноразово згадується як сам топонім Радянський Союз, так і різні власні назви, що так чи інакше пов'язані з ним. Наприклад, головний герой Жадан, згадуючи футбольний клуб «*Металіст*» 'Metallist', зазначає, що «... в Союзі були дві речі, котрими можна було пишатись – футбольний чемпіонат

і ядерна зброя, тих, хто позбавив народ таких атракціонів, навряд чи чекає спокійна безтурботна старість» [62, с. 4]. Сергій Жадан малює ностальгічний вектор за допомогою предметів та людей, позначених радянським грифом: сільськогосподарський комбайн "*Нива*" 'Niwa', табір «*Хімік*» 'Chemiker'.

Символи радянської культури – це символи дитинства, символи навіки зниклого світу безтурботності, в якому ідеологічні реалії були цілком природними та побутовими. У тексті такими знаками також постають ряд міст – *Прага* 'Prag', *Варшава* 'Warschau', *Белград* 'Belgrad', *Східний Берлін* 'Ostberlin': «Ми знаходимо прикольную радіолу, в мене така була в дитинстві – на чотирьох високих ніжках, в дерев'яному футлярі, зі скляним екраном, на якому червоним написано назви всіх піднебесних міст, які мені в моєму дитинстві снились і які могли мене почути, – Прага, Варшава, Белград, Східний Берлін...» [62, с. 81].

Ще один яскравим прикладом є нерідке згадування *Лева Давидовича Троцького* 'Lew Dawidowitsch Trotzki'. Головні герої пригадують його та інших комуністичних діячів: Маркса – Marx, Енгельса – Engels у суперечці на тему марксизму, що плавно переходить в обговорення їхніх справжніх та не дуже національностей, використовуючи при цьому некоректні слова:

«– Сила марксизму в його самодостатності. Скажімо, Троцький.

– Троцький – жид.» [62, с. 51].

Сталіна – Stalin та Леніна вони ж згадують не під прізвищами, а прізвиськом Коба – Koba та по-батькові Ілліч – Iljitsch відповідно, і саме це підкреслює, що дитинство та юність товаришів пройшла у Радянському Союзі, де ці антропоніми були загальноновживаними та зрозумілі кожному:

«– Так. Ви знаєте для чого Троцький приїхав до Мексики?

– По-моєму, йому Коба дав тріндюль.

– Коба теж жид.

– Коба?

– Так. І Ілліч теж.» [62, с. 51].

Тема Радянського Союзу продовжується й у епізоді, коли хлопці несподівано вирішують пограбувати завод – останній форпост СРСР, але минуле не може дати їм нічого кориснішого, ніж погруддя "любителя коктейлів" Молотова. Друзі не одразу розуміють, чий це бюст, і сперечаються – Троцького чи *Молотова* 'Molotow': «Ніякий це не Троцький, – хоробриться Чапай, намагаючись приховати свій мандраж. – Це Молотов. Член ЦК.» [62, с. 64]. Далі діалог перетікає у розсуди про характери історичних постатей, де згадується партійний псевдонім югославського державного та військового діяча Йосипа Броза – Тіто 'Tito': «Молотов, – продовжує Чапай, – із них усіх був єдиний нормальний тип. Він був гедоністом. Як Тіто.» [62, с. 64].

Героїв роману автор описує в рідному місті Харкові, що видно з відомих міських топонімів – Плеханівської вулиці 'Plechanow-Straße', місцевості Холодна гора 'Kalten Berg', назв станцій метро, наприклад: Чугуїв 'Tschuhujiw' і Кінцева 'Kinzewa', та електропоїздів. Цю книгу, цю історію слід сприймати як агресивну та гнітючу, як і сам *Харків* 'Charkiw', як головне місце пробування героїв: «...за пару ночей на Південному вокзалі міста Харкова можна продати будь-що, навіть душу, якщо вона в тебе є...» [62, с. 24].

Крім того, міські топоніми чітко поділяються на два світи. Перший – це світ багатих, могутніх людей, що живуть у центрі міста, як батько-генерал Марусі 'Marusja', який «...останні років 10 завис у Харкові, з дружиною розлучився» та придбав донечці «прикольну двохкімнатну квартиру в крутому будинку на площі, з видом на муніципалітет, щоправда на горішньому поверсі, під самою вежею...» [62, с. 125]. Ще є Гоша 'Goscha' – редактор наймоднішої газети, теж людина зі світу могутніх:

«– Хто такий Гоша?

– Ти що? – питається вона. – Ти де живеш? Гоша – це редактор нашої наймоднішої газети.» [62, с. 74].

Але поява у цьому світі як автора-оповідача, так і його друзів є епізодичною і майже випадковою. Їхнє життя проходить у другому світі - світі

гуртожитків, генделиків, звичайних робочих. Одним із символів цього життя є *Південний вокзал* 'Südbahnhof': «...за пару ночей на Південному вокзалі міста Харкова можна продати будь-що, навіть душу, якщо вона в тебе є...» [62, с. 45]. Дія роману розвертається у місті Харкові, і тому зовсім не дивно, що на його сторінках часто згадуються відомі постаті, родом із цього міста, наприклад *Саша Чернецький* 'Sascha Tschernetzkyj' – відомий музикант і лідер групи «Різні люди»: «...стоять, п'ють собі щось, з ними поруч якісь відомі обличчя, стоїть Саша Чернецький, ще хтось в шкірянці з орденами і медалями, Сашу ми знаємо, ми навіть ходили із Собакою пару тижнів тому на його концерт в дк біля стадіону...» [62, с. 45].

Головні герої – не обтяжені мораллю та культурою молодики, і тому не дивно, що вони вважають людей інших національностей шахраюватими та злодійкуватими. Так, вони вважають, що грузин Ваха – контрабандист та наркодилер: «Ваха має цілих дві кімнати – в одній він живе, в іншій тримає контрабанду, різні там шоколадки, колу, героїн і чупа-чупси.» [62, с. 22].

Ще один приклад стереотипного відношення до інших національностей є епізод із чеченцями. Тут головний герой Жадан порівнює себе із міфологічним героєм *Прометеем* 'Prometheus'. У грецькому міфі Прометей було закуто богами у кайдани до скелі за те, що він навчив людей добувати вогонь. Саме з Прометеевим покаранням Жадан і порівнює те, що з ним можуть зробити чеченці: «Потрібен я чеченам? Очевидно, що потрібен. На органи, там нирки відріжуть, легені ... прив'яжуть де- небудь у себе в аулі за ноги і почнуть дзьобати печінку, як Прометееві, або препарують, як кролика, і зроблять зі шкіри бойовий чеченський барабан...» [62, с. 28].

Сприйняття релігії в 1990-х також було унікальним. У підліткових роках воно або не існувало взагалі, або його представляли такі собі "преподобні *Джонсон-і-Джонсони*" 'Johnson-und-Johnson'. Преподобний підкреслює, що: «Господнє одкровення – це як мозок восьминога: ти не знаєш, де він у нього» [62, с. 38].

Книга була б не повною без короткої інформації про членів групи, що дала назву роману. Під час радіопередачі, що головні герої прослуховують, вони отримують символічну химеру: псевдобіографію вокаліста, усіяну радянською мішурою, начебто ірландської групи «Депеш Мод» *Дейва Гана* ‘Dave Gehan’ (також у оригіналі роману використано переклад Гехан) – сина, як зазначено у тексті, *Бена* ‘Ben’ та Марії ‘Maria’: «...в портовому Ольстері, окупованому британськими колонізаторами, в родині простого ірландського моряка і друкарки Бена та Марії Ганів несподівано народився хлопчик.», «Хлопчика вирішили назвати Дейвом...» [62, с. 82]. Цей макет Заходу, наповнений фальшивою інформацією, навіть не коштує двадцяти доларів, які пощастило отримати за бюст Молотова.

Цікавим видається вільний переклад радіоведучого пісні «I feel you». Вавилон, про який йдеться в оригінальній пісні: «...you take me to and lead me through Babylon...» [62, с. 87], є апокаліптичним символом, який став синонімом великого, багатого, але аморального міста. У нашому випадку, звичайно, можна сказати, що Сергій Жадан переносить значення символу Вавилону в СРСР.

Ще одним використанням імені відомого музиканта стало згадування Джимі *Гендрікса* ‘Hendrix’ для порівняння його смерті зі можливою долею Собаки Павлова: «...ще б трішки, і він би, мабуть, таки помер, захлинувся би... справжній тобі Гендрікс...» [62, с. 96].

Крім того, у романі зустрічаються географічні назви у формі засобів вторинної номінації: Донбас, Красна Площа, Західне Побережжя, Росія і т. п. Причому в одному топонімі у Великому тлумачному словнику (ВТС) сучасної української мови можна побачити й зафіксоване переносне значення виразу російська рулетка – russisches Roulette – спеціальний пристрій для певного роду азартної гри. Так, під час радіопередачі, що головні герої прослуховують, звучить пісня англійською мовою, і диктор відразу подає її переклад: «...і життя моє – російська рулетка, без кінця і початку.» [62, с. 87].

Видається цікавим ще й те, що під час все ще цієї радіопередачі диктор наголошує, що Жадану дарують приз – випущений у Великій Британії останній альбом Степана Галябарди: «...вам – як автору найбільш цікавого питання, ми із задоволенням вручимо приз, люб'язно наданий нам нашими колегами із лондонської редакції – випущений у Великій Британії останній альбом Степана Галябарди "Мамин сад"» [62, с. 95]. Насправді Степан Галябарда ніколи не жив і не працював у цій країні, а у даному контексті топонім *Велика Британія* 'Großbritannien' виступає як збірне поняття для зарубіжжя, куди переїжджало багато радянських творців у пошуках кращих умов для творчості. Окрім цього, ім'я та прізвище митця подається з малої літери, не як власна назва: «– А я думав, що степан галябарда сам співає. – Це хор. – Що хор? – степан галябарда – це хор, – каже Вася» [62, с. 83]. Автор удався до такого прийому задля іронічного сприйняття співу музиканта, що переданий через зіставлення з предметною назвою [25].

Взагалі, топоніми у романі дуже символічні. Наприклад, назва станції *Кінцева* 'Kinzewa' є символом закінчення пригоди друзів. А ще під час суперечки друзів про марксизм, вони згадують про так званий гамбурзький період Маркса, коли він експериментував із суспільною свідомістю: «...Чапай каже, що свого часу твій улюблений Маркс в Гамбурзі, на Реппербані, експериментував із розширенням свідомості» [62, с. 53]. У даному контексті що німецьке місто *Гамбург* 'Hamburg', що вулиця *Реппербан* 'Reeperbahn' виступають символами багатолюдного місця, кварталу, і тому не дивно, що автор обрав саме ці топоніми, тому що саме такі місця є ідеальними для проведення експериментів із суспільною свідомістю.

Серед прецедентних назв музичних творів та футбольних клубів особливої уваги заслуговують назви пісень, музичних творів, імена авторів або виконавців. Як приклад розглянемо ім'я Чак Бері – Chuck Berry.

Це відомий американський музикант, автор пісень, співак, піонер рок-н-ролу. І тому виглядає дуже іронічно той факт, що автор дав прізвисько Малий

Чак Бері одному з другорядних персонажів книги. Персонаж, на відміну від реального прототипу, любить панк музику: «...лише Малий Чак Бері походив із панків...» [62, с. 15].

Епізод із преподобним Джонсон-і-Джонсоном взагалі наповнений різними музичними символами. Після його промови, зовсім неочікувано, починає лунати така музика, яку пересічний громадянин ніяк не пов'яже із церковною. Її грає все той же самий Малий Чак Бері: «...оркестр заводиться, вони грають стару тему, поступово відходячи від неї, вкінцець розпалюються і заводять щось таке, чого їх у консерваторії точно не вчили – "Atomic Bomb Blues", написаний у далекі післявоєнні роки Гомером Гаррісом, нікому тут не відомим, навіть преподобному Джонсону-і-Джонсону не відомим...» [62, с. 19]. Музикант Гомер Гарріс і його пісня у даному епізоді, не дивлячись на всю абсурдність ситуації, дуже влучно передає емоційний стан головного героя.

У цьому ж епізоді Сергій Жадан експериментує, «змішуючи» мови, додає іншомовні краплі. Окрім оригінальних назв музичних творів, як і в наведеному контексті, у романі знаходимо уривки з текстів закордонних рок-гуртів: «В лютому цього року вийшов новий сингл колективу, „I feel you“, в якому, зокрема, говориться...» [62, с. 87]. Автор сподівається, що його читач знайомий із закордонною піснетворчістю, тому не надає перекладу [44].

Слід виділити також переклад фразеологізму *кондратій схопив* (який означає «померти»), що містить ім'я Кондратій, яке втратило свої онімні функції: «... раптом скаута схопив кондратій...» [62, с. 29]. Зрозуміло, що калькуванням, тобто дослівним перекладом, його перекласти не можливо, тому перекладачі повинні шукати відповідники, які найточніше передаватимуть суть фразеологізму. У німецькому перекладі був використаний фразеологізм *'hat der Junge nicht den Arsch zugekniffen'*, що, як і словосполучення мови оригіналу, означає «померти». Взагалі, цей переклад є дуже влучним, оскільки повністю вписується у загальний настрій роману. За припущенням відомого російського історика З. М. Соловйова, вираз

пов'язується з ім'ям ватажка Булавінського повстання на Дону в 1707 р. Бахмутський отаман Кіндратій Опанасович Булавін («Кондрашка») раптовим нальотом захопив увесь царський загін із воєводою князем Юрієм Володимировичем Долгоруким. Сам Соловйов дає наступний цікавий нам коментар: «Чи не звідси протонародний вислів про раптову смерть – Кондрашка схопив?» [37, с. 321]. В українській мові нерідко уникають назви предмета, особливо такого неприємного, як «смерть» або «злий дух»: замість нього вживають власну назву або взагалі інше слово. Існує переказ, що після описаних подій з міста Азова відправили царю Петру I повідомлення: «Кондрашка Булавін Долгорукого схопив». Коли ж в Азов привезли відрубану голову Долгорукова, то вираз «Кондрашка схопив» набув нового значення раптової смерті.

Як видно з прикладів, антропоніми, топоніми та хрематоніми пов'язані з різними сферами життя завдяки своєму походженню та використовуються в художньому дискурсі для опису дій, зовнішніх проявів, емоційних станів та переживань. Здатність власних назв збирати інформацію про культуру дозволяє їм виступати маркерами культурного досвіду та визначати ідеологічні, етичні та естетичні установки героїв твору та суспільства в цілому. Найкращий спосіб передати емоційний стан – це акустичний ряд, тобто назви груп, музичних творів чи пісень.

Як видно з наведених вище прикладів, назви іноземних колективів та музичних творів використовуються героями роману мовою оригіналу без українського перекладу. Спонтанне переключення з рідної на іноземну мову свідчить про прагнення зберегти оригінал, щоб виразити свій емоційний стан або дати емоційну оцінку тому, що відбувається.

3.2. Особливості перекладу власних назв у романі німецькою мовою

У перекладі твору зустрілися такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація та калькування.

Повну семантику роману можуть зрозуміти лише носії української мови, оскільки буквальний переклад може виявити культурні невідповідності, чужі для свідомості німецькомовного читача через відмінності між мовними середовищами. Більше того, автор цієї роботи повністю підтримує думку перекладачів Юрія Дуркота та Сабіне Штер, що дослівний переклад та переклад за сенсом не завжди підходить для передачі власних назв у «Депеш Мод». Порівняльний аналіз показав, що лише декілька оригінальних та перекладених пар власних назв складають повні еквіваленти, що повністю відповідають нормам цільової мови, наприклад: *Красна площа* ‘Roten Platz’, *Західне побережжя* ‘Westküste’, *Росія* ‘Rußland’.

Таблиця 5

Способи перекладу власних назв у творі

Власні назви	Приклади	Кількість	
		Абсолютна, од.	Відносна, %
Транскрипція	<i>Чанай</i> ‘Tscharaj’	67	72%
Калькування	<i>Церква Ісуса</i> ‘Kirche Jesu’	22	25%
Транслітерація	<i>Вова</i> ‘Wowa’	3	3%
Разом		89	100%

Українські імена та прізвища передаються в основному на основі їх фонемноорфографічної структури, тобто транскрибуються, напр.: *Павлова Віра Наумівна* ‘Pawlowa Wira Naumiwna’, *Вова* ‘Wowa’, *Віталік* ‘Vitalik’. Однак не всі українські імена можна перекласти буквально. Це пов’язано з тим, що деякі наші голосні та приголосні не мають рівнозначних звуків / фонем у німецькій мові, і їх потрібно замінити приблизно подібними звуками. Серед цих українських звуків та сполучень звуків – насамперед ті, що утворені за допомогою поєднання звуків: ї, я, ю, є, ж, ш, щ, ч, й, та палаталізовані, тобто пом’якшені, приголосні, напр.: *Володя* ‘Wolodja’, *Вася* ‘Wasja’, *Саша* ‘Sascha’. Інша ситуація з промовистими прізвищами, домінуючі функції яких є характерними, оціночними та виразними. Оскільки транскрипція не може передати жодного емоційного впливу, необхідність перекладу таких антропонімів стає очевидною. Імена історичних особистостей у романі

перекладено способом транслітерації / транскрипції, або їх поєднанням, напр.: *Чанай* ‘Tscharaj’.

Транслітерація використовується, коли мовам притаманні різні графічні системи (наприклад, німецька та українська), але літери і поєднання букв (або графічні одиниці) цих мов можуть мати певну відповідність, і згідно до цих відповідностей відбувається міжмовна передача власних назв, напр.: *Іваненко* ‘Iwanenko’, *Лев* ‘Lew’. Деякі українські імена та прізвища транслітеруються німецькою мовою із пропуском літер, напр.: *Ольга* ‘Olga’. Це зумовлено тим, що у німецькій мові літера *l* сама по собі м’яка.

Розглянемо принцип транслітерації для перекладу антропонімів. Незважаючи на гадану простоту завдання, що полягає в заміні одних літер іншими, транслітерація часто представляє великі труднощі. Такий принцип зовсім не підходить для перекладу так званих «промовистих імен», тому що імена та прізвища не можуть бути сприйняті німецьким читачем та зрозумілі йому в змістовному плані. Але все ж для антропонімів, які етимологічно походять від одного і того ж слова і запозичені українською мовою з німецької та навпаки метод транслітерації може бути доречним, напр.: кличка *Какао* ‘Kakao’.

Цікавим є момент із преподобним Джонсоном-і-Джонсоном. Автор вводить в українську мову англійське словосполучення «the Holy Bible», потенційно впізнаване іншими мовами, і граматично змінює, ніби це справжня українська лексема, на «голі байбл». Німецькою мовою перекладачі Юрій Дуркот та Забіне Штьор передали це словосполучення англійською мовою – ‘Holy Bible’.

Графік 9

Схожа ситуація, коли німецький перекладач використовує англійський термін для перекладу власної назви, проявляється у перекладі *ЧП ВАХА*: «...і перед його затуманеним поглядом раптом чітко постає напис "ЧП ВАХА"...» [62, с. 25]. Взагалі, ЧП – російська аббревіатура від «частного предприятия». Українською аббревіатурою є ПП (приватне підприємство). Автор роману неодноразово використовує російські слова замість українських, щоб показати читачу наслідки знаходження України у СРСР. Мова героїв роману, підлітків, наповнена російськими словами, відповідники яких є в українській мові. Це ускладнює процес перекладу. Переклад цього оніму німецькою мовою виглядає так – ‘Wacha Ltd.’. Також, перекладач на німецьку мову написав вищезгадану власну назву маленькими літерами, хоча в оригіналі вона пишеться великими літерами.

Чітка різниця між транскрипцією та транслітерацією на практиці проводиться відносно рідкою і, як правило, використовується поєднання обох методів.

Калькування – це засіб перекладу лексичної одиниці мови оригіналу шляхом заміни його складових частин (морфем чи слів) на їх лексичні еквіваленти мовою перекладу. Більшість промовистих імен було перекладено

калькуванням для збереження їх значення, напр.: *Саша Карбюратор* ‘Sascha Zündkerze’. Передача імен історичних особистостей за допомогою калькування зустрічається досить рідко. До калькування звертаються в тому випадку, якщо антропонім історичної особистості увійшло в мову перекладу в декількох варіантах, і в даній ситуації німецькою мовою передається один варіант. На сторінках роману таких антропонімів не зустрілося.

Прізвиська людей майже завжди калькуються, незалежно від мови, з якої вони походять, напр.: *Микола Іванович Плоскіх* ‘Mykola Iwanowysch Plattkin’.

Топоніми в основному відтворюються шляхом транскрипції, напр.: *Донбас* ‘Donbass’, *Макіївка* ‘Makijiwka’, *Мілове* ‘Milowe’. У романі переважає саме метод транскрипції при перекладі топонімів, тому що більшість із них є українськими, які маловідомі німецькому читачу, тому і немає потреби у пошуку еквіваленту.

В оригіналі використовується коротка назва Каспійського моря – Каспій, але в перекладі використано саме повну назву – Kaspisches Meer, замість короткого варіанту Kaspisee.

Але у романі зустрічаються і промовисті топоніми, при перекладі яких доречно використовувати калькування, як спосіб передачі сенсу географічного місця, напр.: *Холодна Гора* ‘Kalten Berg’. Також, при перекладі топонімів, частиною яких є загальні назви, у романі був використаний метод калькування щодо загальної назви, напр.: *вулиця Плеханівська* ‘Plechanow-Straße’.

Графік 10

У разі відсутності еквівалента в мові перекладу виникає проблема пошуку нееквівалентного подання, яке часто вирішується за допомогою близьких по суті слів. Завдяки контекстній мотивації, аналог насилу може виражати стилістичне забарвлення, але зберігає значення власної назви та контекстну залежність, що буде зрозумілим у мові перекладу, наприклад: *Київський ровд* 'Revier', що перекладається з німецької просто як відділок міліції. Взагалі РОВД – це російська аббревіатура для «районного отдела внутренних дел», яка українською звучить як «районний відділ внутрішніх справ».

Ергонім *ЦК* був перекладений способом практичної транскрипції / транслітерації як 'ZK' без пояснення тому, що він має не описовий, а експресивно образний характер і взагалі не є мотивованим.

Калькуванням у романі перекладаються соціальні, медичні та освітні ергоніми, напр.: *Церква Ісуса* 'Kirche Jesu'.

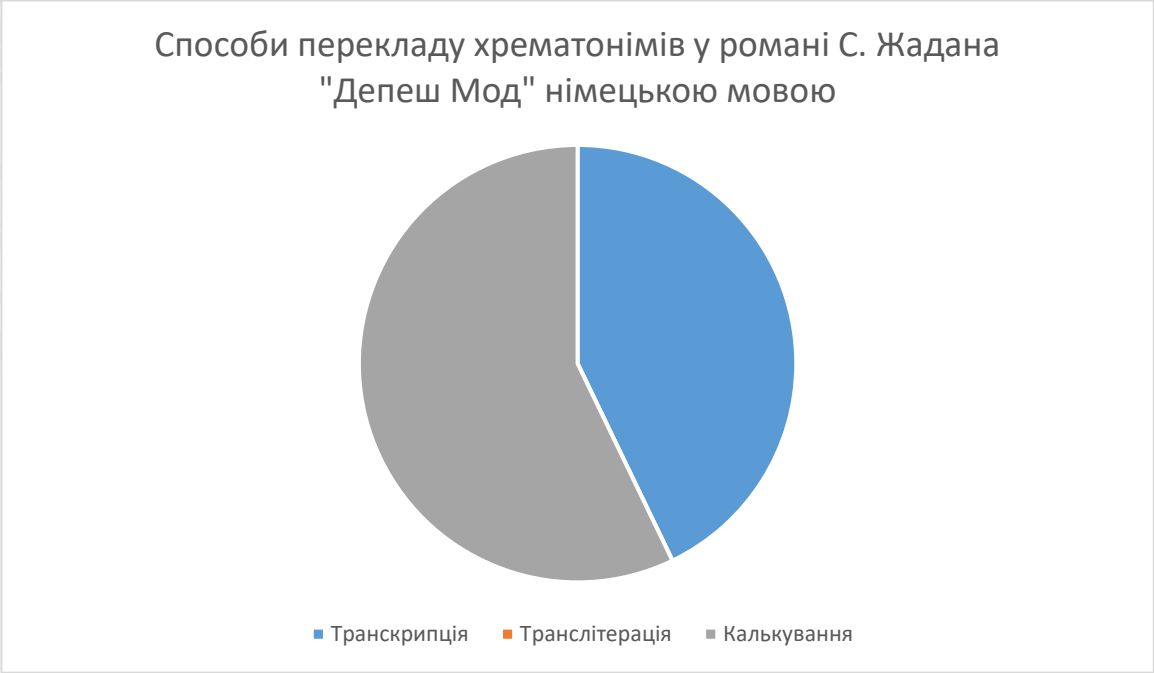
Графік 11

Способом транскрипції / транслітерації у романі були перекладені маловідомі німецькому читачу хрематоніми, тому і не було потреби у пошуку їх еквіваленту або додавання пояснення, напр.: *фотоапарат «Фед-5»* ‘FED-5’.

Калькуванням же в свою чергу були перекладені ті хрематоніми, сенс яких автор та перекладач хотіли підкреслити, напр.: *орден Леніна* ‘Leninorden’.

Графік 12

Способом перекладу, що переважає у творі, виявилася транскрипція. З її допомогою було перекладено 67 власних назв, серед яких 30 топонімів, 33 антропоніми, 3 хрематоніми та 1 ергонім, напр.: *"Нива"* 'Niwa'.

Способом калькування було перекладено 22 власних назв, серед яких 3 топоніми, 4 хрематоніми, 12 антропонімів та 6 ергонімів, напр.: *Церква Ісуса* 'Kirche Jesu'.

Транслітерацією було перекладено 3 власні назви, серед яких 2 ергоніми і 1 антропонімів, напр.: *КГБ* 'KGB'.

3.3. Особливості перекладу власних назв у романі англійською мовою

У перекладі твору зустрілися такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація, калькування, транспозиція та аналогова заміна.

Таблиця 6

Способи перекладу власних назв у творі

Власні назви	Приклади	Кількість	
		Абсолютна, од.	Відносна, %
Транскрипція	<i>Чугуїв</i> 'Chuhuiiv'	32	35%
Транслітерація	<i>Буратіно</i> 'Buratino'	25	28%
Калькування	<i>південний Коннектикут</i> 'southern Connecticut'	22	25%
Транспозиція	<i>Росія</i> 'Russia'	8	9%
Аналогова заміна	<i>Музична Толока</i> 'Musical Partners'	3	3%
Разом		89	100%

Розглянемо відтворення ономастичного простору твору «Депеш мод» та його характеристики. Порівняльний аналіз показав, що лише декілька оригінальних і перекладених пар онімів є повними еквівалентами, які повністю відповідають нормам цільової мови, напр.: *Каспій* 'Caspian Sea', *Мексика* 'Mexico', *Кавказ* 'Caucasus'. Усі вони, крім *Прометей* 'Prometheus', є топонімами.

Антропоніми є однією з найважливіших частин будь-якого художнього твору, оскільки центральними фігурами в ньому завжди є персонажі. Імена – це не просто спосіб розрізнити героїв, адже в кожному імені автор намагається передати характер, особливості, походження, культурну спадщину персонажу. Тому, перекладаючи антропоніми художнього твору, перекладач повинен ретельно проаналізувати оригінали, з якими працює, щоб повною мірою передати образ персонажів. Українські імена та прізвища переважно передаються транскрипцією, оскільки деякі наші голосні та приголосні в англійській мові не мають еквівалентних звуків, їх потрібно замінити схожими звуками, напр.: *Володя* ‘Volodia’, *Чапай* ‘Chapai’, *Саша Чернецький* ‘Sasha Chernetsky’. Промовисті оніми у творі перекладаються поєднанням декількох стратегій, напр.: *Вася Комуніст* ‘Vasia the Communist’ перекладено поєднанням транскрипції та калькування.

Найголовнішим у передачі іншомовних власних назв можна назвати розв’язання проблеми: транскрипція чи транслітерація. Кожен із методів має достатньо прихильників, які зможуть навести вагомі аргументи. Варто відзначити, що обидва способи є необхідними та сфери їх застосування не перетинаються.

Розглянемо принцип транслітерації для перекладу антропонімів. Транслітерація використовується при перекладі власних назв, які не містять у собі фонетичних ускладнень. Як і в багатьох західноєвропейських мовах, переклад більшості українських фонем на англійську не представляє особливих труднощів. Українську [а] можна передати латинською [a], [б] відповідає [b], [д] – [d], [е] – [e], [м] – [m], [т] – [t] тощо. Звичайно, у вимові іноземців ці фонери можуть звучати трохи інакше, ніж українською мовою, але на практичному рівні вони можуть сприйматися як ті самі фонери, напр.: *Бен* ‘Ben’, *Тіто* ‘Tito’, *Молотов* ‘Molotov’.

Особливе місце у перекладі книги посідають антропоніми видатних особистостей. Ось лише один приклад: *Гагарин* ‘Gagarin’. Хоча в оригіналі роману прізвище відомого радянського космонавта і пишеться через букву [и],

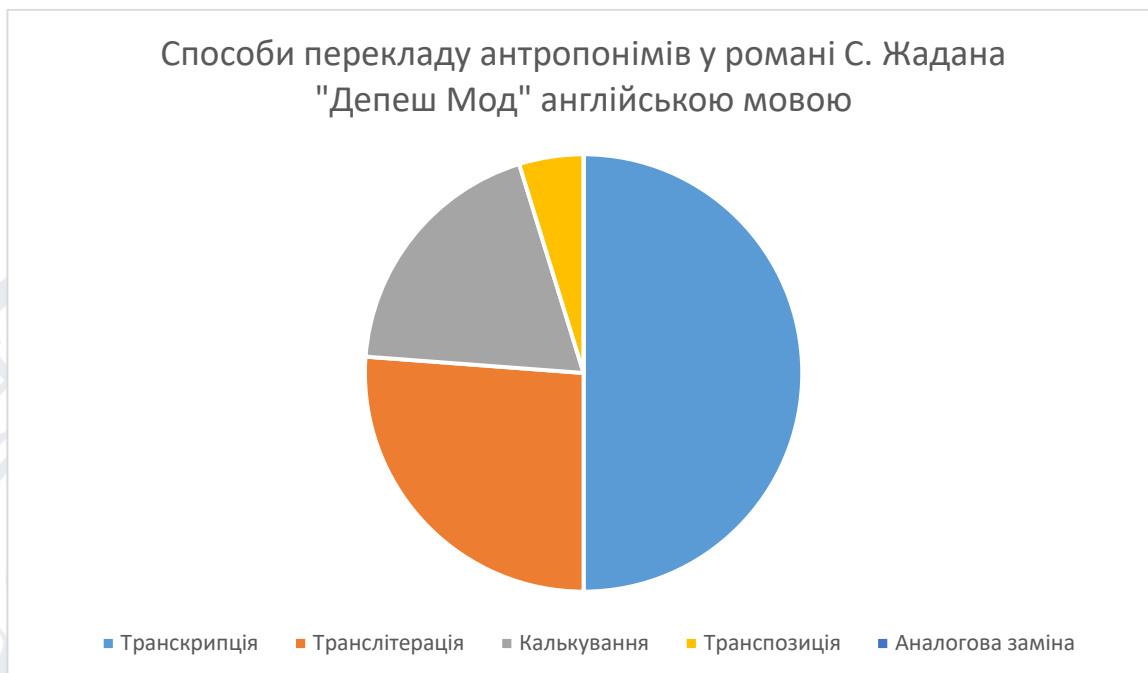
насправді українською, як і російською, воно звучить як Гагарін. Перекладач транслітерував онім з мови, до якої належить вказана власна назва, що є досить доречним, оскільки для англійськомовного читача це прізвище відоме саме в транскрипції з російської мови. Скоріше за все, автор оригінального роману свідомо використав неправильний варіант прізвища, оскільки дія книги відбувається у пострадянському Харкові, жителі якого добре володіють російською мовою і в оригінальному написанні антропонім виглядає саме так – Гагарин.

Транскрипція – це передача звуків іншомовного слова за допомогою літер алфавіту мови, на яку воно перекладається. Саме цей спосіб превалює у перекладі не лише антропонімів, а й онімів загалом по роману, напр.: *Гендрікс* ‘Hendrix’, *Дейв* ‘Dave’, *Жадан* ‘Zhadan’.

Також у романі можемо спостерігати відтворення антропонімів шляхом калькування. В основному це відбувається, коли ім’я чи прізвище є словосполученням і перекладач передає його дослівно, напр.: *святий Петро* ‘Saint Peter’, *Малий Чак Бери* ‘Little Chuck Berry’.

Як і у німецькому перекладі, в англійському слід виділити переклад фразеологізму *кондратій схопив*, оскільки до нього входить антропонім *Кондратій*. Англійською мовою це словосполучення перекладено ‘... what if the boy scout is having an apoplectic fit?’. Цікаво, що перекладач вирішив перекласти цю ідіому, використовуючи медичний термін.

Графік 13

Було виявлено два основних методи перекладу топонімів: калькування, напр.: *Дикий Захід* 'Wild West', *Західне побережжя* 'West coast', *Красна площа* 'Red Square', й транскрипція, напр.: *Черкаси* 'Cherkasy', *Кінцева* 'Kintseva', *Холодна гора* 'Kholodna Hora'. Хоча останній приклад є промовистим топонімом, у перекладі яких зазвичай використовується калькування, щоб передати сенс географічного місця, перекладач вирішив доцільним перекласти його саме транскрипцією.

Також у перекладі топонімів, частиною яких є загальними назвами, перекладач використовував метод калькування щодо загальної назви, напр.: *вулиця Гоголя* 'Gogol Street', *Плеханівська* 'Plekhanov Street'.

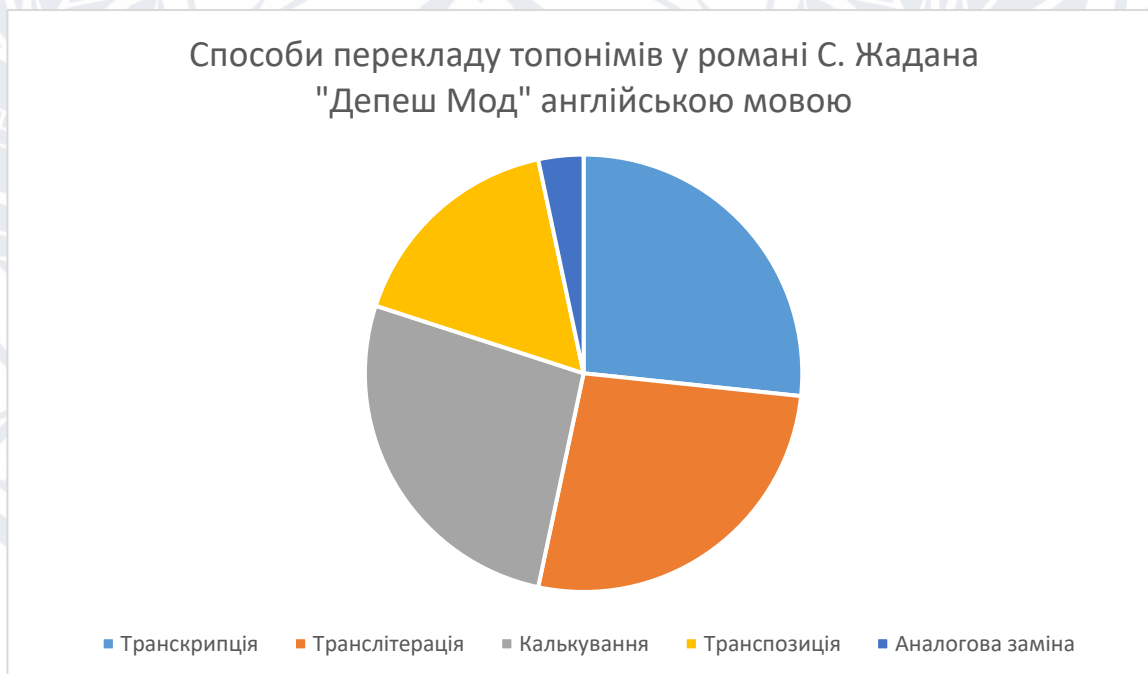
Спосіб транслітерації при перекладі топонімів англійською мовою є третім за поширеністю, оскільки полегшує перекладачеві завдання знайти формальну відповідність і дозволяє не думати про правильну вимову назви та зберегти внутрішню форму топоніма, напр.: *Улан-Уде* 'Ulan-Ude', *Вузлова* 'Vuzlova', *Валгалла* 'Valhalla'.

У деяких випадках транслітерація та калькування використовується одночасно, напр.: *Східний Берлін* 'Eeast Berlin'.

Метод транспозиції також виявився одним із найхарактерніших для перекладу топонімів, напр.: *Ольстер* ‘Ulster’, *Варшава* ‘Warsaw’, *Прага* ‘Prague’. Усі топоніми, перекладені таким способом, це часто вживані міста, які мають відповідники в англійській мові.

Аналогова заміна була застосована лише один раз при передачі лінгвоспецифічної назви, з метою адекватно підібрати національно специфічний еквівалент, маркер мови перекладу. У виразі *гнали на совок* простежується національно-специфічна одиниця *совок*, яка іронічно вживається для позначення Радянського Союзу та його ідеології, замінюючи власну назву СРСР: «Крім того, постійно гнали на совок, можна сказати, що за гроші америкосів поливали гівном нашу радянську батьківщину» [67, с. 19]. Англійський переклад: «In addition they constantly attacked our USSR, one might say that using Yankee money they poured shit on our Soviet fatherland» [70, с. 193]. Адекватність рішення перекладача обґрунтовується наміром зберегти конотацію культурно-специфічних понять.

Графік 14

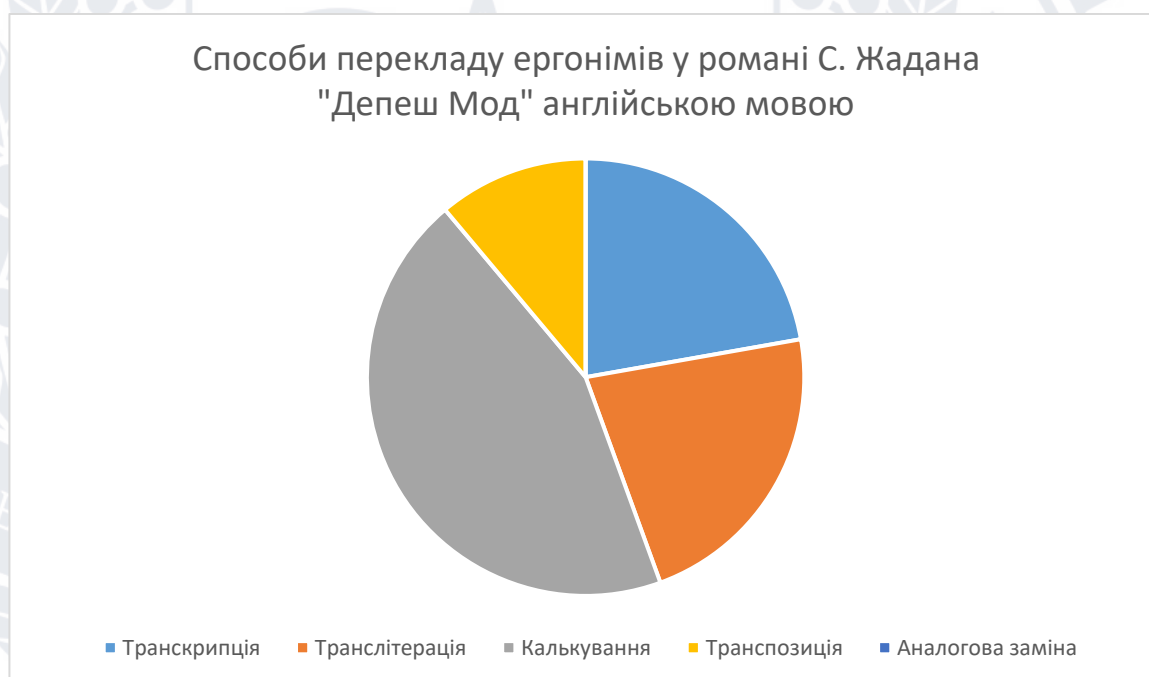

Методом перекладу ергонімів, що превалує, виявилось калькування, напр.: «*Хімік*» ‘Chemist’, *Церква Ісуса* ‘Church of Jesus’. У процесі перекладу

перекладач розшифрував ергонім *ЦК* як *Центральний комітет* і відтворив саме його повну назву методом калькування – ‘Central Committee’.

Друге місце за частотою використання при перекладі ергонімів посідають транскрипція, напр.: *Депеш Мод* ‘Depeche Mode’, *Ролекс* ‘ROLEX’ та транслітерація, напр.: «*Металіст*» ‘Metalist’. Цікаво, що при перекладі аббревіатури *кзб*, який в оригіналі пишеться з маленьких літер, щоб підкреслити відразу автора до цієї організації, при відтворенні англійською мовою була використана транслітерація саме великими буквами, за правилами письма – ‘KGB’.

Графік 15

Хоча у романі представлено досить мало одиниць хрематонімів, палітра стратегій їх перекладів досить різноманітна. Найпоширенішим способом перекладу виявилася транслітерація, напр.: *Макаров* ‘makarov’, «*ФЕД 5*» ‘FED 5’. Один хрематонім був перекладений за допомогою поєднання калькування й транслітерації – *орден Леніна* ‘order of Lenin’.

Ще одним відносно продуктивним способом є аналогова заміна, яку застосовують для перекладу предметів культури. Такі хрематоніми неможливо успішно відтворити в мові перекладу, оскільки їх розуміння залежить від базових знань читача. Розмовна лексема *волжана* відноситься до

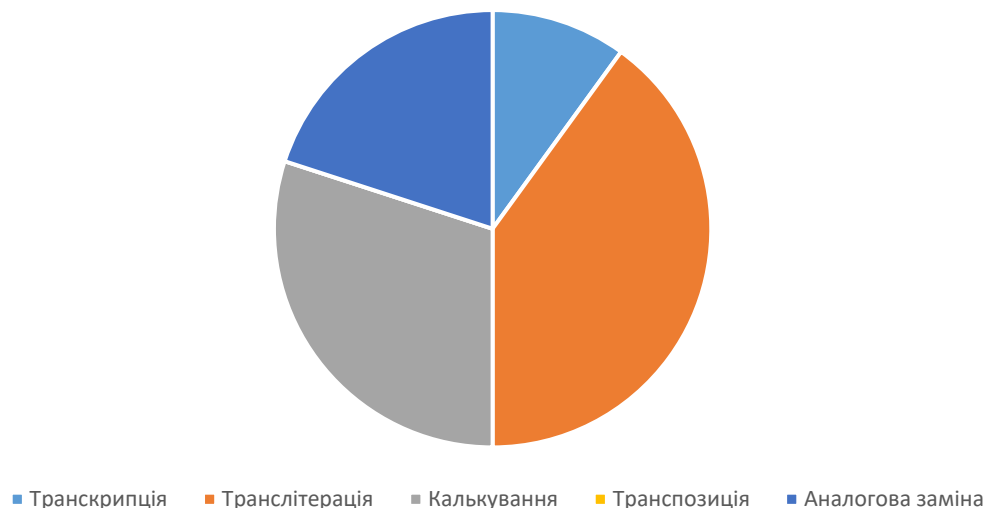
автовиробника СРСР, який вважається символом СРСР. Якби автор передав даний хремотонім за допомогою транскрипції чи транслітерації, то читач взагалі не зміг би зрозуміти сенс даного оніма. Саме тому перекладач використовує, як і в тексті оригіналу, з маленької літери, похідне слово ‘volga’.

Одним із найяскравіших прикладів аналогової заміни є переклад радіопередачі, яку друзі слухають на станції. Головні герої знаходять старий радіопрогравач і починають слухати молодіжну радіопрограму з химерною, насправді смішною назвою *Музична Толока*, яку перекладач перекладає як ‘Musical Partners’, хоча слово толока в українській мові має два специфічні значення: пасовище або комунальна робота. Прямий переклад цього слова англійською мовою – communal work, що звучить недоречно у назві радіопередачі, а також незрозуміло для англійськомовних читачів. Тому перекладач вирішив використати досить схожий за змістом іменник partners, тобто партнери.

За допомогою інших перекладацьких стратегій було перекладено по одному хремотоніму: калькування – *Південний вокзал* ‘South Station’, транскрипція – сільськогосподарський комбайн «*Нива*» ‘Nyva’, аналогова заміна – пісня «*Мамині очі*» ‘«A Leer to Mama»’.

Графік 16

Способи перекладу хремотонімів у романі С. Жадана
"Депеш Мод" англійською мовою

Методом перекладу, який переважає у творі, виявилася транскрипція. З її допомогою було перекладено 32 власні назви, у тому числі 21 антропонім, 8 топонімів, 2 ергоніми та 1 хрематонім, напр.: станція *Чугуїв* ‘Chuhuiv’, *Гоша* ‘Gosha’, *Маруся* ‘Marusia’.

Транслітерацією було перекладено 25 власних назв, серед яких 11 антропонімів, 8 топонімів, 4 хрематоніми та 2 ергоніми, напр.: *Сталін* ‘Stalin’, псевдонім Сталіна *Коба* ‘Koba’, *Буратіно* ‘Buratino’.

Способом калькування було перекладено 22 власних назв, серед яких 8 топонімів, 7 антропонімів, 4 ергоніми та 3 хрематоніми, напр.: *Моряк* ‘Sailor’, *південний Коннектикут* ‘southern Connecticut’, *Какао* ‘Cocoa’.

Транспозиція була використана для 8 власних назв, серед яких 5 топонімів, 2 антропоніми та 1 ергонім, напр.: *Росія* ‘Russia’.

Аналоговою заміною було перекладено 3 власні назви, серед яких 2 хрематоніми та 1 топонім, напр.: *Музична Толока* ‘Musical Partners’.

Висновки до Розділу 3

На сторінках роману «Депеш Мод» зустрілось 89 власних імен і назв, що використовуються у романі у формі засобів вторинної номінації. Так, ономастикон роману складається з 4 класів власних назв, а саме: антропонімів (42), топонімів (31), ергонімів (8), хрематонімів (8).

Серед антропонімів також можна виокремити імена сучасних знаменитостей (музикантів (5), спортсменів (1), письменників (1)), історичних особистостей (11), імена персонажів художніх творів (2), персонаж давньогрецької міфології (1), біблійний оніми (2), та центральна істота буддизму.

У романі зустрічаються географічні назви у формі засобів вторинної номінації.

Одним з найпоширеніших способів передачі власних імен як німецькою, так і англійською мовою є транскрипція – це метод перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її звукової форми за допомогою літер мови перекладу, коли «кожній фонемі вихідної мови знайдено відповідність у

фонемному складі» іншої мови. Транскрипцією було перекладено 67 власних назв, серед яких 30 топонімів, 33 антропоніми, 3 хрематоніми та 1 ергонім. Саме транскрипція переважає тому, що це один із найточніших видів перекладу, тому що при перекладі транскрипцією передається весь колорит мови оригіналу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Під визначенням поняття власні назви (оніми або апелятиви) заведено розуміти іменники, що виражають індивідуальну назву одного предмета, явища, поняття з ряду однотипних. Вивченням власних назв займається наука ономастика.

Німецька мова має в антропонімії таку особливість, яка називається «подвійне ім'я», натомість в українській мові відомі подвійні прізвища. Подвійні імена німецькою мовою пишуться або разом – *Luiselotte, Karlheinz, Annerose, Marieluise* або через дефіс *Haus-Dietrich, Kai-Uwe*, або роздільно: *Erich Maria (Remarque), Rainer Maria (Rilke)*.

В залежності від приналежності іменованого об'єкта розрізняють такі типи онімів, як антропоніми – імена власних людей (особисте ім'я, прізвище, прізвисько, псевдонім, кличка), топоніми – назви будь-яких географічних об'єктів, зооніми – власні імена (клички) тварин – домашніх або диких, реальних або літературних персонажів.

Переклад антропонім здійснюється такими способами, як транскрипція, транслітерація, калькування, транспозиція, аналогова заміна, створення неологізму. Однак, кожен має свої обмеження, тому жоден з цих способів не може бути визнаний універсальним.

На сторінках роману «Чік» функціонують 65 власних імен і назв, що використовуються у романі у формі засобів вторинної номінації. Так, ономастикон роману складається з 4 класів власних назв, а саме: антропонімів (30), топонімів (4), хрононімів (2), хрематонімів (29).

Серед антропонімів також можна виокремити імена історичних особистостей (4), сучасних знаменитостей (актрис (2), спортсменів (5), політиків (3), музикантів (5), письменників (1), імена персонажів художніх творів (3), біблійний онім Hiob – Іов і онім, який перейшов в апелютив Iwans – Івани.

У романі зустрічаються географічні назви у формі засобів вторинної номінації: Mekka, Amerika, Bangladesch, Cote d’Azur. Причому у двох топонімів в одномовному тлумачному словнику DUDEN Deutsches Universalwörterbuch можна побачити й зафіксоване переносне значення Amerika entdecken – відкрити Америку, Mekka – важливе, значуще місце для людей з певними інтересами.

На сторінках роману «Депеш Мод» зустрілось 94 власних імен і назв, що використовуються у романі у формі засобів вторинної номінації. Так, ономастикон роману складається з 4 класів власних назв, а саме: антропонімів (46), топонімів (33), ергонімів (8), хрематонімів (7).

Серед антропонімів також можна виокремити імена сучасних знаменитостей (музикантів (5), спортсменів (1), письменників (1)), історичних особистостей (11), імена персонажів художніх творів (2), персонаж давньогрецької міфології (1), біблійний оніми (2), та центральна істота буддизму.

У романі зустрічаються географічні назви у формі засобів вторинної номінації: Texas, SüdConnecticut, Belgorod.

Одним з найпоширеніших способів передачі власних імен є транскрипція (буквально з лат. – переписування) – це метод перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її звукової форми за допомогою літер мови перекладу, коли «кожній фонемі вихідної мови знайдено відповідність у фонемному складі» іншої мови.

Аналіз перекладів романів дозволив виявити, що при перекладі як українських, так і німецьких художніх творів, способами перекладу, що

переважають, є транскрипція та її поєднання з транслітерацією. Такі методи, як транспозиції та створення неологізму не є доцільними для мовної пари українська / німецька.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авторские псевдонимы. URL: <http://www.buecher-wiki.de/index.php/BuecherWiki/Pseudonym> (дата звернення: 02.04.2021)
2. Алеференко Н. Ф. Спорные проблемы семантики : монография. Москва : Гнозис, 2005. 236 с.
3. Бабич І. С. Топоніміка Німеччини. *Студентський науковий вісник «Актуальні проблеми сучасної іноземної філології»*. 2017. С. 99–100.
4. Бернштейн И. Английские имена в русских переводах / за ред. М. Л. Гаспарова. Москва : РГГУ, 2001. 325 с.
5. Бияк Н. Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : Івано-Франківськ, 2004. 19 с.
6. Блинова Ю. А. Прецедентные имена собственные в немецком газетном дискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : Самара, 2007. 23 с.
7. Большой немецко-русский словарь / упоряд. К. Лейн, Д. Г. Мальцева, А. Н. Зуев и др. Москва : Медиа, 2007. 1159 с.
8. Бондалетов В. Д. Русская ономастика : Москва : 1970. 224 с.
9. Васильева Н. В. Собственное имя в мире текста / за ред. Н. К. Рябцева. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 224 с.
10. Введенская Л. А., Колесников Н. П. Этимология: учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 221 с.
11. Вегеш А. Ономастична територія Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2007. Вип. 16. С. 74–78.
12. Габдуллина И. Ф. Переход имен собственных в имена нарицательные в английском, немецком и татарском языках. Казань : Казанский ун-т, 2003. 147 с.
13. Гаврилук І. С. Поетонімні опозиції в художньому тексті: лінгвальні параметри типологізації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Вінниця, 2017. 210 с.

14. Галкіна О. Ю. Переклад Власних назв з іспанської мови. *Політ. Сучасні проблеми науки* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів, м. Київ, 3-6 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 81–82.
15. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
16. Гилязева Э. Н. Происхождение и мотивированность антропонима в составе фразеологической единицы (на материале русского и немецкого языков). *Фразеология в тексте и текст во фразеологизме (Четвертые Жуковские чтения)* : материалы междунар. науч. симп., г. Великий Новгород, 4-6 мая 2009 г. С. 171–172.
17. Гиляревский Р. С., Старостин Б. А. Иностранные имена и названия в русском тексте: Справочник. Москва : Высш. шк., 1985. 303 с.
18. Гутнер М. Д. Пособие по переводу с английского на русский общественно-политических тестов : уч. пос. для вузов. Москва : Высшая школа, 1982. 158 с.
19. Двойные имена. URL: <http://www.top-babynamen.de/beliebte-doppelnamen-vornamen> (дата звернення: 17.06.2020)
20. Дергач Д. В. Специфіка лінгвістичної інтерпретації онімів як компонентів лексичної системи мови. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2008. № 15. С. 92–101.
21. Дзенс Н. И.; Перевышина, И. Р. Теория перевода и переводческая практика с немецкого языка на русский и с русского на немецкий: уч. пос. Санкт-Петербург : Антология, 2012. 560 с.
22. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : Р. Валент, 2001. 200 с.
23. Завьялова Ю. Обучение переводу антропонимов с немецкого языка на русский (на материале произведений «Чернильная трилогия» К. Функе). *Педагогика и просвещение*. 2019. №2. С. 18–23.
24. Имя нарицательное и собственное: Сб. статей / за ред. А. В. Суперанской. Москва : Наука, 1978. 208 с.

25. Инструкции по передаче на картах географических названий. Москва : 1952 –1984.
26. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Санкт-Петербург : «Издательство Союз», 2001 г. 320 с.
27. Каценеленбоген М. Функции собственных имен в сказках М. Е. Салтыкова-Щедрина. *Русский язык в школе*. 1950. № 1. С. 8–15.
28. Комарова Р. А. Немецкая антропонимик. Саратов : Саратовский ун-т, 1979. 117 с.
29. Кононенко В. Український новостиль: лінгвопоетика художнього дискурсу Сергія Жадана. *Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника*. 2018. Вип. 19. С. 17–31.
30. Кравченко А. А., Лукинова М. Ю. Особенности перевода имен собственных в произведениях жанра фэтези. *Культура народов Причерноморья*. 2014. № 271. С. 173–177.
31. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: монография. Москва : Гнозис, 2008. 374 с.
32. Личные имена. URL: http://www.onomastik.com/vn_beliebte_vornamen.php (дата звернення: 17.02.2021)
33. Німецькі прізвища. URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Deutsche_Familiennamen (дата звернення: 29.07.2019)
34. Новое в преподавании иностранных языков. URL: <http://foreign.mordgpi.ru> (дата звернення: 06.04.2020)
35. Павленко О. Г. Засоби відтворення деформованих алюзій в художньому перекладі. *Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції* : матеріали конф., Маріуполь, 2-3 квітня 2010 р. Київ, 2010. С. 37–40.

36. Петрова О. В. Специфіка власних назв в українській та німецькій мовах з точки зору типології. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2015. № 137. С. 78–81.
37. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1988. 192 с.
38. Приёмы передачи имён собственных: традиция и современные тенденции. Контрастивные топонимы и антропонимы. URL: http://linguisticus.com/ru/TranslationTheory/OpenFolder/PEREDACHI_IMJ_ON_SOBSTVENNYH (дата звернення: 07.04.2020)
39. Реформатский А.А. Практическая транскрипция иноязычных собственных имен. *Изв. ОЛЯ АН СССР*. 1960. № 6. С. 529–534.
40. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.
41. Риль К. Почему многоязычное образование приносит результаты: образовательные программы и их вклад в интеграцию. *Конференция интеграции* : материалы межд. наук.-практ. конф., г. Таллин, 14–15 ноября. 2019 г. С. 44.
42. Росоха О. В. Переклад власних назв у художній літературі. *Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки* : матеріали міжнар. студентської конф., Вінниця, 27 листопада 2020 р., Запоріжжя, 2020. С. 67–68.
43. Сидорова О. Г. Антропоним в тексте перевода. *Известия Уральского государственного университета*. 2001. № 20. С. 256–260.
44. Слепович В. С. Курс перевода. Минск : ТетраСистемс, 2011. 320 с.
45. Стерлигов С. Г. Немецкая антропонимика как лингвострановедческая проблема. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Филология*. 2003. № 1. С. 131–137.
46. Соловьёв С. М. История России с древнейших времен. [в 29 т.]. Харків : Фоліо, 2012. Т. 15. 1060 с.

47. Соломыкина А. С. Способы перевода имен собственных на материале американской публицистики. *Современные наукоемкие технологии*. 2013. № 7-1. С. 80–81.
48. Суперанская А. В. Заимствование слов и практическая транскрипция. Москва : Изд-во АН СССР, 1962. 48 с.
49. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного Москва : Наука, 1973. 76 с.
50. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований. Москва : ЛКИ, 2007. 256 с.
51. Сученкова Н. Іншомовні вкраплення як засіб увиразнення тексту. *Образне слово Луганщини* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. ім. В. Ужченка, 15 трав. 2015 р. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. С. 242–244.
52. Торчинський М. Функціональна характеристика власних назв : стаття. *Studia Slawistyczne. Etnolingwistyka i Komunikacja Międzykulturowa*. Люблін, 2017. С. 287–300.
53. Феоктистова Л. А. К методике анализа ассоциативно-derivационной семантики личного имени. *Вопросы ономастики*. 2016. Т.13. №1. С. 85–116.
54. Флорин С. Муки переводческие: практика перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 213 с.
55. Шапиро Р. Значение имен собственных. *Сборник научных трудов «Семантика и структура слова»*. 1984. С. 124–128.
56. Шаф О. В. Біблійний дискурс у творчості Сергія Жадана: концептуальність та функціональність. *Український смисл*. 2012. № 1. С. 267–275
57. Brütting R. Namen und ihre Geheimnisse in Erzählwerken der Moderne. Hamburg : Baar, 2013. 258 S.

58. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. London : Oxford University Press, 1965. 103 p.
59. Debus F. Namenkunde und Namengeschichte. Eine Einführung. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2012. 280 S.
60. Deutsche Gesellschaft für Namenforschung. URL: <http://www.gfn.name> (дата звернення: 08.04.2020)
61. Ernst P. Wörter und Namen im mentalen Lexikon. Namenkunde und Kognitive Linguistik. *Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen.* 2005. S. 37–44.
62. Fitzek S.; Udolph J. Buch der Namen: Woher sie kommen, Was sie bedeuten. Rheda-Wiedenbrück : RM-Buch-und-Medien-Vertrieb, 2006. 319 S.
63. Gardiner A.H. The Theory of Proper Names. London : Humphrey Milford, 1940. 67 p.
64. Herrndorf Wolfgang. Tschick. Berlin : Rowohlt Berlin, 2010. 256 S.
65. Hörnig Robin. Eigennamen referieren – Referieren mit Eigennamen. Wiesbaden : Deutscher Universitätsverlag, 2003. 268 S.
66. Koß G. Namenforschung. Berlin : De Gruyter, 2002. 260 S.
67. Kremer D. Onomastik. Berlin : De Gruyter, 1999. 330 S.
68. Kromp, I. Eigennamen in der deutschen und polnischen Kinderliteratur unter textlinguistischem und translatorischem Aspekt. Bern : Peter Lang, 2008. 162 S.
69. Köster, R. Eigennamen im deutschen Wortschatz: Ein Lexikon (Deutsch) Gebundene Ausgabe. Berlin : De Gruyter, 2003. 219 S.
70. Naumann H., Schlimpert G., Schultheis J. Vornamen heute. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1988. 253 S.
71. Onomastic terminology. URL: <http://icosweb.net/drupal/terminology> (дата звернення: 09.04.2020)
72. Paulikat F. Eigennamen in Presstexten. Bern : Peter Lang, 2001. 252 S.

73. Pehkonen A. Übersetzung von Eigennamen in der Schönliteratur. Beispiele aus Kinder- und Erwachsenenbücher. 2008. 61 S. URL: https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/4038/osuva_3120.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 22.11.2022)
74. Reiß K., Vermeer H. J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Halle : Max Niemeyer Verlag, 1984. 253 S.
75. Riabinina I., Lysenko N. Methods and peculiarities of translation of certain groups of proper names and brands. *The Academy of Management and Administration in Opole. Actual space of philology*. Opole, 2021. P. 107–116.
76. Schwarz E. Deutsche Namenforschung. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1950. 322 S.
77. Seibike W. Die Personennamen im Deutsch. Berlin – New-York : 1982. 137 S.
78. Sinner C., Bahr C. Eigennamen und Übersetzung. Hamburg : Baar-Verlag, 2021. 233 S.
79. Sulikowski P., Szwajczuk A. Proper names in professional translation / Eigennamen in der Fachübersetzung. Hamburg : Verlag Dr. Kovac, 2018. 208 S.
80. Wolf U. Eigennamen – Dokumentation einer Kontroverse. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1993. 369 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ПРАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

81. Жадан С. Деш Мод. Харків : Фоліо, 2004. 122 с.
82. Херндорф В. Чік. Київ : Самокат, 2017. 288 с.
83. Herndorf Wolfgang. Tschick. Berlin : Rowohlt Berlin, 2010. 256 S.
84. Serhiy Zhadan. Depeche Mode. Oosterhout : Glagoslav Publications B.V., 2013. 202 p.
85. Wolfgang Herndorf. Why we took the car. New York : Arthur A. Levine Books, 2014. 245 p.
86. Zhadan Serhij. Depeche Mode. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2007. 191 S.